

Fra Jaume Gener (de Cabra), el gran lul·lista de Santes Creus, i la seva relació amb Pere Daguí (de Montblanc) i Joan Bonllavi (de Rocafort de Queralt)

Josep M. Rovira i Valls

Conferència pronunciada a la LXIX Festa Anual
de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus.
Monestir de Santes Creus, 17 de setembre de 2016

■ Incípit

Resulta veritablement desconcertant el mal coneixement, més que no pas desconeixement, que els tractadistes de Santes Creus han tingut d'un dels monjos més insignes de la casa: fra Jaume Gener, egregi doctor de l'escola lul·lista de les darreries del segle XV i primeries del XVI. La seva homonímia amb un pretès abat de la segona meitat del segle XIV l'ha fet confondre lamentablement amb ell.

Amb aquestes paraules, Eufemià Fort i Cogul, fundador de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, amb el pseudònim de Francesc A. Miquel (pseudònim que el Miquel, el fill petit de l'Eufemià, em va dir que corresponia al nom dels seus tres fills mascles, la lletra A correspon a Andreu), iniciava el seu treball de recerca *Un gran lul·lista de Santes Creus: fra Jaume Gener* redactat el 1953 o el 1954, i publicat el 1956 al Butlletí número 3 d'aquesta, la seva institució, que ho és l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus.¹ De la importància de Jaume Gener i dels

¹ FRANCESC A. MIQUEL (pseudònim d'Eufemià Fort i Cogul), *Un gran lul·lista de Santes Creus: fra Jaume Gener*, Butlletí de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, núm. 3, 1956, i separata del mateix treball, publicada el 1957.

altres dos lul·listes que us vull presentar, Pere Dagui i Joan Bonllavi, us en parlaré tot seguit. Fort acabava el seu estudi amb aquesta afirmació:

”

El seu lul·lisme [es refereix al de Jaume Gener] fou una important manifestació del més fervorós proselitisme. Pere Deguí i Jaume Gener, mestre i deixeble, foren els dos grans portaestendards de la difusió de les doctrines del Doctor Il·luminat en el seu temps. Gràcies a ells a les darreries del segle XV i primeries del XVI el lul·lisme s'expandeix per terres d'Espanya i d'Europa amb vigoria com mai. Dels més destacats lul·listes del Renaixement a Catalunya i a Espanya, podríem identificar l'entroncament amb el monjo i mestre de Santes Creus.

Només per aquest motiu, valia la pena conèixer aquest personatge. Ho havia fet amb altres monografies d'abats santescreuins, publicades per aquest Arxiu Bibliogràfic.

Però la sorpresa va venir quan vaig llegir la nota que el mateix Fort publicava al final del seu treball:

”

NOTA IMPORTANT:

El present estudi, distingit amb l'accèsit al VIè Premi «Abat La Derosa», de 1954, s'ha editat per recomanació del Jurat que l'atorgà. D'ençà ha aparegut un estudi de Rosalia Guilleumas i Josep M. Madurell: «La biblioteca de Joan Bonllavi, membre de l'escola lul·lista de València al segle XVI», Revista Valenciana de Filologia, IV, (1954), pp. 23-73, on és transcrit l'inventari dels llibres bonllavians i on, en recensionar l'Arts Metaphysicalis de Fr. Jaume Gener, sembla que afirmi que aquest és fill del poble camptarragoní de Cabra del Camp. L'enorme versemblança d'aquesta filiació rectificaria la hipòtesi de l'autor del present estudi, que, com hem vist, admet la possibilitat que Fr. Jaume Gener fos montblanquí.

Vaig fer un bot de la cadira que em feu posar dret amb el llibre a la mà, amb la mirada fixa d'aquell que manifesta una elevada dosi d'incredulitat: us podeu imaginar la meua sorpresa. Després d'haver llegit tot el treball de Fort, pensant que Jaume Gener era fill de Montblanc (la qual cosa ja m'estava bé, atès que jo també em considero mig montblanquí) resulta que era de Cabra. I, a més a més, podria ser que fos de Cal Giné, una important família de Cabra, la casa pairal

de la qual actualment està dividida en diverses cases, en una de les quals hi vaig néixer jo, i encara avui en conservem la propietat.

D'aquí arrenca el meu interès cap als tres personatges que són motiu de la conferència d'avui: Jaume Gener, de Cabra, a qui poso al centre del meu treball, per raons òbvies; el seu mestre Pere Daguí, de Montblanc, el lul·lista més important del segle XV; i un dels seus deixebles, Joan Bonllavi, de Rocafort de Queralt, que passarà a la història per ser l'autor de la primera traducció, interpretació, edició, impressió i difusió del *Blanquerna* de Ramon Llull al català.

”

Benvolguda presidenta, membres de la junta i sòcies de la nostra institució, dames i amigues que ens heu fet l'honor d'assistir a l'acte acadèmic central de la Festa Anual de l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus; benvolguts membres de la junta i socis de la casa, cavallers i amics que sempre hi sou; amants de la cultura, totes i tots, rebeu aquestes primeres paraules introductòries com un gest literari, amable, i conciliador de qui les pronuncia, atès que seran algunes de les poques, paraules em refereixo, que hauran sortit de la nostra ploma. Ho justifico tot seguit.

En una de les reunions de l'ABSC es va comentar que calia homenatjar, en el marc de l'Any Llull, el nostre lul·lista per excel·lència, que és fra Jaume Gener, monjo d'aquest monestir i figura clau del lul·lisme del Renaixement, el qual resta gairebé a l'anonimat. La Pilar, l'Elisabet i altres membres de la junta em van proposar de fer aquesta conferència; els vaig comentar que jo no era historiador, ni investigador, ni tan sols especialista en el tema que ens ocupa, però em vaig avenir a preparar i a fer aquesta conferència. És ara, perquè toca fer-ho ara, que faig públic l'entusiasme, tant el meu com el de la meva família, per l'honor que m'heu fet de permetre'm ser avui aquí, amb vosaltres, i formar part de la llista de les persones que m'han precedit en cinquanta-vuit ocasions, totes mereixedores, més que jo, d'aquest privilegi.

Vinc decidit a fer-vos passar una bona estona. I ho faré parlant-vos de la vida, que no de l'obra, de Jaume Gener, fill de Cabra, i de la seva relació amb Pere Daguí, de Montblanc, i Joan Bonllavi, de Rocafort de Queralt, el trio lul·lista de la Ruta del Cister.

Tot el que us explicaré, raja de diverses fonts; fonts de gran vàlua que, molt abans que jo hi prenguéssis interès, ja ho havien investigat, estudiat i publicat. Em refereixo principalment a Eufemià Fort, naturalment, però també a Rosalia Guilleumas, a Josep M. Madurell, a Jordi Rubió i Balaguer, a Miquel Batllori, a

Elies Rogent i a Estanislau Duran, a Lola Badia, a Rafael Ramis Barceló, a Joan Maria Pujals, a Jordi Pardo Pastor, a Albert Soler, a Joan Santanach, a Pere Villalba i a tants altres, dels quals no me n'oblido perquè figuren a la bibliografia que acompanya aquest treball. Sense la seva feina, el que ara us explicaré no es podria produir.

Cal Barbero, casa del carrer de la Creu de Cabra que formava part de l'antiga casa pairal de Cal Giné o Giner.

SANTES CREUS

BOLETÍN DEL ARCHIVO BIBLIOGRÁFICO
DE SANTES CREUS

N.º 3

Año 1956 (fasc. único)

Palacio del Abad

Plaza de San Bernardo Calvó - SANTES CREUS (Tarragona)

UN GRAN LUL·LISTA DE SANTES CREUS: FRA JAUME GENER

MALA CONEIXENÇA DE FRA GENER

Resulta veritablement descorcertant el mal coneixement, més que no pas desconeixement, que els tractadistes de Santes Creus¹ han tingut d'un dels monjos més insignes de la casa: Fra Jaume Gener, egregi doctor de l'escola lul·lista de les darreries del segle XV i primeries del XVI. La seva homonímia amb un pretès abat² de la segona meitat del segle XIV, l'ha fet confondre lamentablement amb ell.

Aquesta confusió arrenca, almenys, des dels primers anys del segle XVII, quan un historiador de la casa, el benemèrit prior Fra Domingo, en calendar l'abadiat de Fra Jaume Ge-

¹ Diem tractadistes de Santes Creus, i no ens esmerçarem a prendre en consideració, ni a examinar, l'afirmació que recull NICOLÁS ANTONIO i que ell mateix ja refuta amb aquests mots: "Ordinem hic (Jaimus Januarius) Cisterciensem in Aragoniæ Regno et Sanctarum Crucium monasterio professus dicitur. Verum id minus recte Chrysostomus Henriquez auctorque Bibliothecæ Cisterciensis affirmant, floruisse eum circa annum M. D. XC. III. quibus memorata et visa a nobis libri ipsius editio nonaginta sex annis antiquior valide refragatur". (*Bib. Hisp. Nova*, vol. I, p. 618).

² Sobre l'existència de l'abat Jaume Gener (1375-1379?) cal tenir forta reserva. Vegeu: ERNESTO MARTÍNEZ FERRANDO, *Fray Guillermo de Ferrera, abad del Monasterio de Santes Creus y sus diferencias con Pedro el Ceremonioso*, "Hispania Sacra", vol V, (1952), pàg. 248.

Dedicada a Joan Papell i Tardiu, historiador i amic.

Sóc conscient que és una pràctica antiga la de dedicar les conferències a distingits personatges.

Es feia arreu, i a mi m'ha semblat una bona oportunitat per recuperar aquesta tradició avui i aquí.

Per tant, dedico aquesta conferència a Joan Papell i Tardiu, historiador i amic que va ser president d'aquesta institució, com a humil homenatge personal que faig cap a la seva persona i cap a la tasca que ha dut, i que està duent a terme, en benefici de la nostra memòria històrica.

■ El tercet lul·lista de la Ruta del Cister

Hi havia una vegada tres personatges, nascuts molt a la vora d'aquí, que van esdevenir protagonistes d'excepció de la història del lul·lisme del Renaixement.

L'un, Pere Daguí, nat a la vila de Montblanc, considerat com el més gran lul·lista de la seva època. Perseguit per la Inquisició, va haver de demostrar l'ortodòxia del lul·lisme a Roma; feu proselitisme i publicà les *Arts* de Ramon Llull a Barcelona, a Mallorca, a Itàlia i arreu dels regnes de Castella i d'Aragó, sobretot durant l'època en què fou capellà dels Reis Catòlics.

Un altre personatge, fra Jaume Gener, era fill de Cabra, vila equidistant de Montblanc i de Santes Creus, «que mira al Camp però té sos peus a la Conca».² Aquest cabrenc, monjo de Santes Creus, va arribar a ser un dels puntals de l'escola lul·liana de Barcelona, sota el guiatge de Pere Daguí; va ser ell qui va dur l'*Art* de Ramon Llull a València; fou a València on va publicar la seva òpera magna, *Ars Metaphisicalis*, un dels tractats de la matèria més prestigiosos del Renaixement; i fou ell qui, des de València, mitjançant els seus deixebles, introduí el lul·lisme a la Universitat d'Alcalà d'Henares i al mateix cardenal Francisco Giménez de Cisneros;³ va ser el lul·lista que, anys després, impressionà Juan de Herrera, conegut com l'arquitecte de l'Escorial; i, de retruc, al mateix rei Felip II de Castella, rei que, dit sigui de passada, va protegir els lul·lians de les amenaces continuades de la Santa Inquisició, tal com ho havien fet els seus avantpassats.

Un d'aquests deixebles es deia Joan Bonllavi, també eclesiàstic; era fill de Rocafort de Queralt. Va professar el lul·lisme a València, ciutat on es va cuidar d'editar la primera versió del *Blanquerna* en català, motiu pel qual passà a la història.

Amb la conferència d'avui, l'Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus té cura que aquests tres grans lul·listes no caiguin en l'oblit commemoratiu, precisament enguany que celebrem l'Any Llull, en el setè centenari de la mort de Ramon Llull («el doctor il·luminadíssim», com l'anomenava el cardenal Cisneros), un dels més grans filòsofs de la història.

Ho dic amb certa contundència, perquè ho he de dir: som els d'aquí que ens hem de cuidar del d'aquí.

² *L'Escut*, Montblanc, 22 de juliol de 1916. El text fa referència al canvi de nom de Cabra, pel de Cabra del Campo, en virtut del Reial decret del 2 de juliol de 1916.

³ Francisco Jiménez de Cisneros, de naixement Gonzalo Jiménez de Cisneros i més conegut com el cardenal Cisneros (Torrelaguna, Corona de Castella, 1436–Roa, 1517), fou un religiós franciscà i assessor d'estat, tercer inquisidor general de Castella i regent a la mort dels reis Felip I i Ferran el Catòlic.

■ Pere Daguí

Dels tres lul·listes de les nostres comarques, el que ha estat més estudiat ha estat Pere Daguí. La bibliografia que acompanya aquest treball és prou extensa per comprovar que el personatge, més que no pas la seva obra, ha estat de l'interès de molts estudiosos del lul·lisme.

Pere Daguí (Deguí⁴ o de Gui) va néixer a Montblanc, al primer terç del segle XV, però no en podem precisar la data. Hi ha autors que la situen el 1420 i d'altres el 1435. Sí que sabem, en canvi, la data de la seva mort, que va succeir l'any 1500 a Mallorca, malgrat que, fins fa pocs anys, se situava a Sevilla, on va ser aquell any amb la Cort de Ferran V de Castella i II d'Aragó i Isabel I de Castella, els Reis Catòlics.

Daguí no és un cognom massa comú. A Montblanc el citen com a Deguí, però no n'hem sabut trobar cap altre. En canvi, a la Selva del Camp hem trobat un Pere Deguí, prevere, marmessor de Beatriu d'Urrea, en un testament realitzat el 1491.

El mateix Daguí, com ell mateix retreu a l'incipit del seu llibre de metafísica, no es va afecionar fins als 37 anys a la filosofia lul·liana. La va estudiar durant set mesos, mancat gairebé per complet de cap formació literària «nihil nisi maternas habens litteras». Va esdevenir, doncs, un mestre avantatjat, i en pocs anys es convertí en el lul·lista més important del seu temps. Tant la vida montblanquina de Daguí com la barcelonina resten encara poc explorades.

Escola Lul·liana de Barcelona

En una data indeterminada, abans de 1473, Daguí ingressà a l'Escola Lul·liana de Barcelona. Fou allí on destacà com a lul·lista i on començà a treballar, el 1473, en la seva obra *Ianua artis*, segons ell mateix afirmava.

Pocs anys més tard, el 1480, el mestre montblanquí es dedicà a predicar la doctrina lul·liana per diverses institucions d'Aragó (com en deien llavors), la qual cosa va cridar l'atenció d'una rica dama, Agnès de Pacs,⁵ interessada en la creació d'una institució d'ensenyament de la doctrina lul·liana a Mallorca, empresa

⁴ GRAU PUJOL, Josep Maria, BADIA BATALLA, Francesc, *Diccionari biogràfic històric de Montblanc (1155-1920)*, Montblanc, 2008. Hi apareix com a Pere Deguí.

⁵ Agnès de Pacs i de Quint, coneguda com *la vidua daurada* (Ciutat de Mallorca, 1415-1485).

per la qual estava decidida a dedicar una part la seva fortuna, seguint el corrent d'algunes dames renaixentistes, que trobem estretament relacionades a la promoció de la doctrina lul·liana al segle XV,⁶ especialment a través de donacions testamentàries.⁷

Càtedra de teologia lul·liana a Mallorca

Així doncs, el 30 d'agost de 1481 Agnès de Pacs i de Quint⁸ va establir una càtedra de teologia lul·liana⁹ a Mallorca, mitjançant un conveni notarial,¹⁰ dotat amb una renda anual de cent lliures; actuà com a testimoni Joan Cabaspre, el qual proposà com a primer titular de la nova càtedra el prevere Pere Daguí, de l'Escola Lul·liana de Barcelona. Aquesta quantitat havia de servir per mantenir la nova institució educativa lul·liana.

Pere Daguí, abans d'assumir la càtedra que li havia ofert Agnès de Pacs, va haver de passar la prova de suficiència, «lo principi», com diu Costurer.¹¹ Aquest es va fer en un acte solemne celebrat abans del mes d'octubre del mateix any, que començà a la Ciutat de Mallorca, concretament a la Casa de la Juraria, amb assistència del lloctinent, i acabà a la catedral «ahont llegí á la trona». Dies després Daguí va ser nomenat per regir dita càtedra.

La Ciencia del nostro gran Mallorquí, Mestre Ramón Lull, quant es per lo mon enomenada, é ab quanta reputació é veneració tenguda, á cascú es assay notori; é ab quanta obliuó era venguda après la mort de aquell Reverent Mestre Juan Llobet († 9 Mayo, 1460) cascún ho veu. E per

⁶ LLOMPART, Gabriel, *Siluetas cuatrocentistas del lulismo mallorquín*. BSAL, 1976.

⁷ Per citar-ne algunes altres, trobem Antònia Gomis i Isabel Martines, a mitjans del segle XV a l'Escola Lul·liana de Barcelona; la beguina Ròmia Rovira (c. 1460 a Mallorca) coneguda com a Dona Auleza; i Beatriu de Pinós-Milany i Ballester (Principat de Catalunya, c. 1433 – Palma, Mallorca, 1485).

⁸ BARCELÓ CRESPI, Maria, *Agnès de Pacs i l'entorn humanista*, Palma de Mallorca, 2000.

⁹ Només dos anys més tard, aquesta càtedra, juntament amb una altra creada per la rica dama catalana Beatriu de Pinós, van motivar Ferran II a concedir un privilegi reial per fundar l'Estudi General a Mallorca, l'any 1483, tot prenent com a model les mateixes prerrogatives que tenia la Universitat de Lleida.

¹⁰ VARGAS MARTÍNEZ, Ana, «Beatriu de Pinós y Agnès de Pacs: el origen femenino de las escuelas lulianas en la Mallorca del siglo XV», a *Impulsando la historia desde la historia de las mujeres. La estela de Cristina Segura / Pilar Díaz Sánchez / Gloria Franco Rubio / María Jesús Fuente Pérez*, Universidad Complutense de Madrid.

¹¹ Jaume Costurer i Garriga, jesuïta i lul·lista (Palma, 1657 - Calataiud, 1715).

*quant Nostre Señor Deu no vol que en aquest Regne sia passat per obli-
vió, ha moguda á devoció la magnífica Dona Agnès de Quint, la qual
per se virtut ha feta (20 Agosto, 1481) donació de cent lliures de renda
cascún any al qui llegirá de la dita Ciencia, aturantse ella llibertat de
elegir lo mestre é no sé quina altra ordinació que hi vol fer; ó de present
ordena Mossén Pera Dagui prebere; al qual nosaltres, lo iorn que feu lo
principi fem molta honor, aplegantnos nosaltres á la Sala ab lo Lloch-
tinent é molta gent honrada, é acompanyamlo á la Seu, ahont llegí á la
trona. Aquesi benefici quant es útil á tot lo Reyna, vostres Magnificencias
ho poden veura.*¹²

L'any següent es desplaçà a Barcelona des de Mallorca per publicar, per primera vegada, la seva obra *Ianua artis magistri Raymundi Lulli*. Ho feu a la impremta de Pere Posa, el 1482.¹³

El seu èxit i l'interès suscitat per les seves lliçons aixecaren admiració i esperança. Això no obstant, ben aviat la tensió antilul·lista es feu palesa. Dos anys després de l'inici de la càtedra (1483), Daguí fou acusat d'heterodòxia per l'inquisidor de Mallorca: el dominic Guillem Caselles el va denunciar davant Cristòfol de Gualbes, inquisidor general d'Aragó, pel fet de professar fins a vuit proposicions herètiques. Aquest va ser l'inici d'un llarg enfrontament entre lul·listes i dominics a Mallorca, i, per extensió, el detonant dels conflictes que hi va haver posteriorment.

Agnès de Pacs, ja fos perquè era gran (va morir el 1485) o per protegir el futur de l'escola enfront de les acusacions que s'havien fet sobre Daguí, el 14 de setembre de 1483 va lliurar un codicil en el qual designava com a patrons de la institució que ella havia fundat el seu germà Miquel de Pacs i el seu nebot, el canonge i lul·lista Esperandéu Espanyol.¹⁴

¹² COSTURER, Jaume, *Disertaciones historicas del culto inmemorial del B. Raymundo Lullio Dr. iluminado y martir y de la inmunidad de censuras que goza su doctrina: con vn apendiz de su vida*, Mallorca, impremta de Miquel Capò, 1700. Recollit per Fidel Fita, extret del tom VI de l'esmentada obra, que forma part de la col·lecció Muñoz.

¹³ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, *Bibliografia de les impressions lul·lianes*, amb un proemi, addicions i índex de Ramon d'Alós-Moner, Institut d'Estudis Catalans, 1927 (núm. 4, pàg. 4).

¹⁴ BARCELÓ CRESPI, Maria, obra citada.

Acusat d'heterodòxia a Roma

L'acusació d'heterodòxia va arribar a Roma. El papa Sixt IV, en un breu del 12 de setembre de 1483, ordenà Daguí que hi anés a respondre dels càrrecs d'heretgia derivats de la seva obra *Ianua artis*. Daguí va arribar a Roma a finals de 1483 o a principis de 1484 per defensar-se de l'inquisidor d'Aragó i demostrar l'ortodòxia de la seva obra.¹⁵

El Papa, que era un teòleg escotista, havia nomenat una comissió d'experts en lul·lisme i en escotisme formada per Guillem Bodivit¹⁶ i Domènec Antoni de Pignerolio,¹⁷ bisbe de Fano,¹⁸ que eren teòlegs franciscans com el mateix Papa; Jaume Conill,¹⁹ proper al lul·lisme valencià; Fernando de Córdoba, potser proper a l'escotisme, però més aviat antilul·lista, com es demostrà després; Joan, abat de Sant Bernat de València, del qual no en sabem res; i de Francesc Vidal de Noia, bisbe de Cefalú (Sicília). Aquest darrer, que havia estat canonge de Girona i mestre del rei Ferran II, era doctor en Teologia i en Arts per la Universitat de París, i també proper a l'escotisme.²⁰ A la comissió no hi havia cap dominicà.

Al mateix temps (20 d'abril de 1484) el rei Ferran II, a instàncies de Bernat Boïl, un dels deixebles anomenats *daguins*, com Jaume Gener i Arnau Desclos (o Descors), va demanar al Papa que proclamés l'ortodòxia dels escrits del titular de la càtedra mallorquina.

¹⁵ MONFASANI, John, *Fernando of Cordova. A Biographical and Intellectual Profile*, The American Philosophical Society, Philadelphia, 1992.

¹⁶ Guillem Bodivit, monjo *cordelier*, nom que prenien els franciscans establerts a França.

¹⁷ Domenico Antonio II (1482-1499), «nativo di Pinerolo, francescano, fu eletto Vescovo sotto Papa Sisto IV (1471-1484), filosofo, teologo e predicatore eminente». Font: *Ordine Cronologico dei Vescovi della Diocesi di Fano* editat per la Fondazione Cassa di Risparmio di Fano.

¹⁸ Ciutat italiana a la regió de Marques, a la província de Pesaro i Urbino.

¹⁹ Jaume Conill, mestre en arts i en teologia, canonge de València i vicari general en temps de Roderic de Borja, papa amb el nom d'Alexandre VI (1492-1503)

²⁰ Escotisme és el nom que es dona a l'escola o sistema filosòfic i teològic creat arran de l'obra i el pensament de John Duns Escot, teòleg i filòsof escocès, conegut també per Duns Scotus i anomenat Doctor Subtilis (Duns, Berwick, c. 1266 – Colònia, 1308). Els seus seguidors sorgeixen bàsicament de l'orde franciscà, el qual declarà l'escotisme doctrina oficial de l'orde el 1593. No obstant això, durant l'edat mitjana tardana el seu abast sobrepassava, de molt, l'àmbit de l'escola franciscana, i entre els segles XIV i XVII hi havia a les universitats més escotistes que tomistes (seguidors de l'obra i el pensament de sant Tomàs d'Aquino). L'escotisme als Països Catalans va estar representat principalment per Francesc Eiximenis (Girona, 1330 – Perpinyà, 1409) i Joan de Marbres, potser l'escotista més important del segle XV. L'Estudi General Lul·lià de Palma de Mallorca tenia una càtedra de filosofia escotista.

La comissió va acabar la seva feina durant el primer any de pontificat d'Innocenci VIII (elegit el 29 d'agost de 1484). Va declarar que la doctrina lul·liana concordava amb la d'Escot i que, per tant, no mereixia cap condemna.²¹ El veredicte complet de la comissió papal el podem trobar a l'obra de John Monfasani citada anteriorment.²²

No obstant això, sembla que, després de la mort de Sixt IV (12 d'agost de 1484), Daguí fou novament acusat d'heretgia. Segons consta en una declaració posterior (d'abans del primer any de pontificat del nou papa Innocenci VIII, és a dir abans del 12 de setembre de 1485), feta pel valencià Jaume Conill (un dels membres de la referida comissió), l'obra de Daguí fou novament acceptada. De tot aquest procés en queda constància a les cartes entre els seus dos deixebles, Arnau Desclós i Bernat Boïl.²³

Daguí, durant la seva estada a Roma, va continuar predicant la doctrina lul·liana per defensar-se de les acusacions d'heretgia que pesaven sobre la seva obra i sobre la seva persona. Aquest fet, unit al veredicte favorable de la comissió, li va permetre imprimir a Roma la segona edició de la *Ianua artis magistri Raymundi Lulli*, l'any 1485. La particularitat que ofereix aquesta edició és la confirmació de l'honrosa aprovació obtinguda pels censors nomenats pel papa Sixt IV, aprovació que estampà per primera vegada a les darreres pàgines de l'edició romana, i que es reimprimí en les successives edicions de la *Ianua artis*.²⁴

Amb aquesta declaració Daguí va aconseguir una gran victòria enfront de la Inquisició; a la vegada, aconseguí també expandir el lul·lisme a la Itàlia del Renaixement, no només amb la segona edició de la *Ianua artis* a la qual ens hem referit suara sinó que hi ha constància que estampà una edició de l'*Ars brevis* de Ramon Llull, probablement al mateix impressor de la *Ianua artis*, el mateix any (1485) a Roma.²⁵ El lul·lista montblanquí va aprofitar la popularitat i la raó que li donava l'aprovació dels censors per difondre l'*Ars* de Ramon Llull, tot tenint cura de la impressió i difusió de les obres del seu mestre, també des de Roma.

²¹ RAMIS BARCELÓ, Rafael, «En torno al escoto-lulismo de Pere Daguí», a *Medievalia* 16, Universitat de les Illes Balears, 2013.

²² MONFASANI, John, obra citada, apèndix 10, pàg. 95-99.

²³ FITA COLOMÉ, Fidel, *Cartas inéditas de D. Arnaldo Descós en la colección Pascual*, Madrid, 16 d'octubre de 1891.

²⁴ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 7, pàg. 6).

²⁵ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 6, pàg. 5 i 6).

Retorn a Mallorca

De retorn a Mallorca, on conservava la càtedra que havia instituït Agnès de Pacs —val a dir que durant la seva absència la llegia el canonge de Barcelona Gabriel Desclapés—, Daguí es consagrà a l'ensenyament lul·lià. Però els antics enfrontaments entre lul·listes mallorquins no tardaren a rebrotar.

El sacerdot Bartomeu Caldentei,²⁶ que havia estat deixeble de Daguí abans que aquest s'establís a Mallorca, havia creat un cercle de lul·lians afins a la puresa de l'*art* de Ramon Llull. Amb el lul·lista Francesc Prats²⁷ havia obert (1480?) una escola d'humanistes i lul·lians a Palma. Probablement influït pel retorn de Daguí a Mallorca, Caldentei, el mateix 1485, juntament amb alguns dels seus deixebles, traslladà la seva escola al lloc de Miramar, indret del terme de Valldemossa, on Jaume II havia fundat, a petició del mateix Ramon Llull, un monestir destinat a acollir un col·legi de missioners dedicat a l'ensenyament de l'àrab i altres llengües orientals. Caldentei aconseguí, el 1492, la donació de l'ermita mercès a un privilegi del rei Ferran. Les discrepàncies entre Caldentei i Daguí encara avui són poc conegudes o mal conegudes.²⁸ Mentre Caldentei considerava que el sistema de Llull era perfecte i que no admetia modificacions ni alteracions, Daguí defensava que el pensament de Llull era un sistema de plenitud, però perfectible; Daguí s'atansava més als clàssics i als escotistes.

Al mateix temps (1485) Daguí s'instal·là amb els seus deixebles Jaume Gerner, Arnau Descós i Bernat Boïl al puig de Randa —al massís on actualment hi ha el Santuari de Cura, entre els termes d'Algaida i Lluçmajor. El puig de Randa és considerat un indret «màgic» pels lul·listes, atès que va ser allí on Ramon Llull «devers quaranta anys» (1274) li va esdevenir la il·luminació. És precisament a Randa on Daguí va escriure la seva obra de metafísica *Opus de formalitatibus siue Methaphisica*.²⁹

L'any següent, el 1486, es produí un fet sorprenent: el papa Innocenci VIII redactà un breu mitjançant el qual cessava del seu càrrec l'inquisidor de Mallorca —Caselles— que havia molestat Daguí. El breu fou executat per l'inquisidor ge-

²⁶ Bartomeu Caldentei o Caldentey (Felanitx, 1445/1447 – Palma, 1500).

²⁷ Francesc Prats és l'autor del primer incunable mallorquí en català, *Contemplació del Misteri de la Passió de Jesucrist*, publicat el 1487.

²⁸ Rafael Ramis Barceló citant TRIAS MERCANT (2009, p. 130).

²⁹ «Composuit Magister Petrus Dagui hoc opus in Regno Majoricarum in Podio Rande, 20 die Septembris anno Domini 1485.» FITA COLOMÉ, Fidel, obra citada.

neral, *fray* Tomás de Torquemada. Anys més tard, Guillem Caselles va recuperar la feina, però aquesta és una altra història.

Capellà dels Reis Catòlics

Els problemes de Daguí amb la Inquisició no cessaren mai. Daguí era qüestionat, acusat i, fins i tot, perseguit. Aquest podria ser un bon motiu pel qual Daguí fou nomenat capellà dels Reis Catòlics el 1487. Però potser cal buscar-hi un motiu superior. Tal com havia deixat escrit el mateix Ramon Llull, hi havia dues maneres de difondre la seva doctrina: l'una copiant a mà els seus manuscrits (Llull no va conèixer la impremta) i l'altra obrint escoles arreu per ensenyar àrab i altres llengües per poder fer apostolat. Ara que coneixem una mica més la vida del filòsof montblanquí, és força versemblant pensar que Daguí va aprofitar la protecció reial per fer la seva feina sense destorbs.

Aquest nou càrrec li comportà el privilegi de viatjar amb la Cort i fer estada als castells i palaus de les ciutats on residia el rei. Sabem que va estar a Saragossa, a Jaén, a Sevilla i a altres ciutats, on hi ha constància que aprofità l'avinentesa per exercir la càtedra lul·lista.

A Sevilla, aprofitant el sojorn que el seu càrrec de capellà dels reis imposava, emprengué una edició completa de les seves obres escrites fins al moment. Per diferents fonts bibliogràfiques tenim notícia que a començaments de març de 1491 s'estamparen a Sevilla els tres tractats coneguts del prevere de Montblanc: la *Ianua artis*, el *Tractatus brevis formalitatum* i la *Methaphísica*.³⁰

Daguí encara conservava la càtedra de Mallorca el 1493, tot i que era a la Cort. Així ho confirmava el rei Ferran II en una carta, doblement intencionada, dirigida als Jurats de la Ciutat de Mallorca (3 de febrer de 1493), en què els exigia, d'una banda, que paguessin la renda de 25 lliures corresponent al lloguer de les cases on ensenyava Daguí; i, de l'altra, desmuntava l'intent de desposseir Daguí de la seva càtedra, tot aprofitant la seva absència de Mallorca. Naturalment, a Mallorca, Daguí hi tenia un substitut. Però els del Consell de Mallorca (9 de gener de 1499) insistien a destituir Daguí de forma definitiva. Entre altres traves, l'hereu de la fundadora, Nicolau de Quint, tampoc pagava les cent lliures amb les quals estava dotada la càtedra. Davant de tots aquests despropòsits, el rei reaccionà immediatament. El 25 d'agost de 1500 va enviar Joan de Montserrat,

³⁰ ROGENT, Elies, DURAN, Estanisla, obra citada (núm. 13-15, pàg. 11-14).

procurador del mestre Daguí, davant del virrei de Mallorca, i li va presentar una carta reial datada a Sevilla l'1 de maig de l'any 1500, amb la qual obligava a pagar les cent lliures anuals que es devien a Daguí des d'uns anys després de la mort d'Agnès de Pacs i de Quint, el 1483. Ferran II continuava protegint Daguí i el lul·lisme a Mallorca. En una carta datada l'octubre del 1500, els Jurats de Palma s'avenien a pagar les 25 lliures a Daguí, pels lloguers citats suara.

El mateix any Daguí imprimí l'obra *Opus de formalitatibus siue Methaphisica* a la impremta d'E. Polono, i una altra edició de la *Ianua artis*. També a Sevilla hi imprimí *Tractatus de differentia obra*, que havia compost a Jaén, com ell mateix va deixar escrit.

Daguí va morir a Mallorca (ja hem comentat que la seva mort, fins fa poc, se situava a Sevilla) en una data indeterminada de l'any 1500. Per una altra carta reial, datada a Granada el 18 de gener de 1501, sabem que el mestre Daguí ja havia mort.

Els *daguins*

Els principals deixebles de Pere Daguí, coneguts com a *daguins*, foren Arnau Descós, Bernat Boïl i Jaume Gener.

Jaume Descós, mallorquí, va escriure diversos poemes i el tractat *Defensorium doctrinae B Raymundy Lulli*. Fou qui substituï Daguí a la càtedra de teologia lul·liana de Mallorca, a la mort del seu mestre.

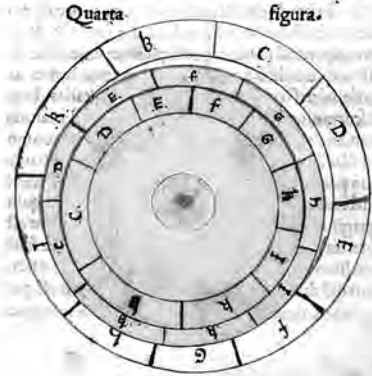
Bernat Boïl, conegut com el Primer Apòstol del Nou Món, fou un dels diplomàtics més influents de l'època dels Reis Catòlics. Acompanyà Cristòfor Colom en el seu segon viatge a les Índies amb dotze (?) monjos de Montserrat. Per aquest fet fou nomenat primer vicari apostòlic de les Índies Occidentals pel papa Alexandre VI. Com a lul·lista és autor de les famoses cartes adreçades a Descós, mercès a les quals podem seguir una part important de la biografia de Daguí. En el vessant diplomàtic, va estar al servei del rei Ferran II —mitjancer en les negociacions per al retorn de l'empenyorament dels comtats de Rosselló i Cerdanya que havia fet Joan II, per 30 anys, amb el rei Lluís XI de França a canvi d'ajut militar—,³¹ del papa Alexandre VI i fins i tot del cardenal Cisneros. Fou nomenat abat comendatari del monestir de Sant Miquel de Cuixà, on morí. La seva biografia ha estat estudiada per la Dra. Mariàngela Vilallonga. Sobre aquest

³¹ CATALÀ I ROCA, Pere, *De la guerra contra Joan II a Colom i el món català*, Dalmau Editors, 1993.

43

Tertia figura composita est ex prima & secunda. Na. b. que est in ipsa ualet. b. que est in prima & secunda figuris. & sic de aliis litteris. Ipsa quidem habet. xxxvi. cameras. ut patet in ipsa. Quelibet camera multa & diuersa significata habet per duas litteras in ea contentas. sicut camera. b. c. multa significata habet & diuersa per. b. c. & similiter camera de. b. d. multa & diuersa significata habet per. b. d. zc. & hoc iam patet in alphabeto iam dicto. In qualibet camera due sunt littere in ea contente. & ipse significant subiectum & predicatum in quibus artista inquirit medium: cum quo subiectum & predicatum coniunguntur. sicut bonitas & magnitudo: qui coniunguntur per concordantiam. & huiusmodi cum quo medio artista intendit concludere & propositionem declarare. In ipsa figura significatum est quod unumquodque principium cuiuslibet principio attribuitur. sicut. b. cui attribuitur. c. d. zc. ut patet in figura. Ratio huius est. ut intellectus cum omnibus principis cognoscat quodlibet principium. ut ad eandem questionem deducat multas rationes. Et de hoc uolumus dare exemplum in bonitate. de qua factum subiectum. de aliis autem principis predicatum. ut bonitas est magna. bonitas est durabilis. bonitas est potens. bonitas est scibilis. bonitas est amabilis. bonitas est uirtuosa. bonitas est uera. bonitas est gloriosa. bonitas est differens. bonitas est concordans.

Bonitas est contrarius. bonitas est principium. bonitas est medians. bonitas est finis. bonitas est maiorificans. bonitas est coequans. bonitas est minorificans. Et sicut dicimus de bonitate. ita potest dici de aliis principis suo modo. Figura ista est ualde generalis. sicut qua intellectus est ualde generalis ad faciendum scientiam. Condicio huius est. quod una camera non sit contra aliam. sed adinuicem concordet in conclusione. sicut camera. b. c. q. non sit contra camera. b. d. & sic de aliis. Cum tali quidem condicione intellectus conditionat se & facit scientiam.

Ars Brevis de Ramon Llull, impressa a Roma per Pere Dagui (1485).

Montblanc, vila nadiua de Pere Dagui.

Clementissime deus cum
ma gratia et auxilio. Incipit liber qui vocat ianua artis:
a Magistro Raymudi Lul. Editus a vno Petro de gualle
monis albi presbytero.

In noie iesu in quo omne ge
nu celestiu terre
stru et infernorum spectatur. valeat intelle
ctus noster lumine fidei illuminari. illiqz
omnino subijci vt eo clarificet: et enigo
ret in speculatione sine intuitione sui ob
iecti. Quomodo quomodo naturalē et concretū habeat habi
tū: quo non modo conclusiones ex quarū frequentatione
sibi acquirit habitū qui scientia vicis attingere potest. Nec
non prima principia ex quoru frequentatione vendicat sibi
habitū: qui intellectus vicis. Sed etiā altissimas causas.
ex quarū siue actus frequentatione generatur sibi habitus
qui sapientia appellatur. Tamē quia finitus: et non quia
finitus simpliciter: sed quia materie immersus et nō quia ma
terie immersus: sed quia infecte materie. Non valet hoc
absqz maxima difficultate habitus attingere: quia a vicia
tione finis oportet etiā modus habendi se ad finē deuari
Ordinatur quidem intellectus ad voluntatem ei ostenden
do quid diligendū et eligendū: voluntas autē ad vici dum
tate nō natura: in cuius actus rectitudine ceteri regulan
tur: et diriguntur: et conuerso. Ideo qz primo erat scibi
le ei possibile factū est. ppter quod ordine conuerso pro
cedendū est in operatione ipsius intellectus. a cōpositiui
delicet ad simplicia: a simplicibz ad viciua. Et inqz aplus
Inuisibilia dei p ea q facta sūt intellecta: cōspiciū
Ropterea a primis actibus creaturarū effendi
sumuntur actus intelligendi natura: primis q

Primera pàgina de l'edició de *Ianua Artis*, de Pere Dagui.
Sevilla, 1491.

ete: s; sunt vni principii cōuenientia: qua cōueniunt s; vni
spirantia et spirantē. et huc sententia videtur afferre so
lenis doctor Henricus de gandauo in quinta: ar. vi. q. pma
qui exponens auctoritatē Ricardi. iij. de trim. c. ij. quā ex
positionē adducit doctor subtilis. v. xij. pmi libri. q. i. quā
querit vtrū pater et filius spirēt spūm sanctū: in quāvis om
nino vni: v; in quantū aliquo modo distincti: qz babz. Et
scdm hoc in spirantē spūm sanctū dupliciter cōsideranda ē
patris et filii distinctio. Vno modo vt intelligunt sicut eli
cietes actū. Alio modo vt intelligit esse cōcordes in amo
re mutuo et in voluntate circa actū elicendū ex. v. et. pti
mo modo cōsiderata nullo modo dicendi suū et spirare vt
plures: licet etiā sunt plures qz spirant: s; solū ex distinctiōe
cōrdi. Secundo modo cōsiderata. et sic pater et filius nō spi
rant spūm sanctū in quantū sunt plures in elicienda actione.
licet cōcurrant in vni ratione. secundū quā eliciti actio: sed
vt plures in vna voluntate qz est rō eliciti actū cōcordan
do ad amorē suū: illa mutuitate et sicut ē dicere patre et fi
liū esse vni principii nō numero nec discrezione numeri: s; vni
cōuenientia et cōcordia ad spirandū spūm sanctū qz sunt
due psonē distincte numero habēs eandē voluntatē et spira
tionē actūs in qua cōueniūt et cōcordant. et ppter hoc aliq
vixerūt spūm sanctū esse vni. Aliqz vniōnē. aliqui cōmūio
nem patris et filij. et talis est sententia dicti magistri petri
quam nos vniōnē laudamus.
C. Ambonius episcopus Sane.
C. Rogatus episcopus rephalemis.
C. Ferdinandus cordubensis subdiaconus vni nostri.
C. Johannes abbas sancti bernardi Valentin.
C. Jacobus Conil.
C. Guillelmus bodoni.

Última pàgina de l'edició de *Ianua Artis*, de Pere Dagui.
Sevilla, 1491.

Impressum prima die martij. Anno 491.

personatge ve a tomb mencionar un treball d'Eufemià Fort, també sota el pseudònim de Francesc A. Miquel, titulat *Bernat Boïl, personatge polimorf* (Barcelona, Rafel Dalmau Editor, 1970), on afirma que nasqué el 1445 a Tarragona, malgrat que alguns el feien dels Molinets, al terme de Prades (Baix Camp), potser perquè fou ermità de l'Abellera, petit ermitori del terme de la vila vermella.

La relació de Pere Daguí, Bernat Boïl i Jaume Gener donaria per a una altra conferència sobre estratègies d'estat. Però, centrant-nos en el treball que ens ocupa, ara toca parlar de **Jaume Gener**, considerat el més gran deixeble del geni montblanquí.

■ Jaume Gener

Del protagonista d'aquest homenatge d'avui, el monjo d'aquest monestir de Santa Maria de Santes Creus fra Jaume Gener (o Jaume Janer, de Jacobi Januarii), hem de dir abans de res que és un dels lul·listes més notables del segle XV, i que per aquest motiu podem assegurar que és un dels pocs monjos de Santes Creus que excel·leix com a científic, per bé que era filòsof i humanista. Gener es va fer un nom entre els intel·lectuals del Renaixement, motiu pel qual avui li fem aquest reconeixement.

De la seva vida, malauradament se'n sap molt poca cosa. Coneixem que fou monjo de Santes Creus, que va néixer a Cabra durant a la primera meitat del segle XV i que va morir abans del primer quart del segle XVI, potser a València o aquí mateix, a Santes Creus, suposant —no en tenim cap prova— que hagués tornat al seu monestir d'origen després d'haver completat la seva magna obra i l'apostolat lul·lià per tot el regne.

De fet, només tenim constància de dos breus períodes de la seva vida: el primer, comprès en els anys 1489 i 1491, a Barcelona; i el segon, encara més mancat d'informació, amb dades assenyalades els anys 1500 i 1506, a València. Aquests són els anys que han quedat registrats a l'incipit o a l'explícit de les seves pròpies obres, de les que va editar de Ramon Llull i del seu mestre Pere Daguí.

Per evitar possibles confusions, cal no confondre el monjo lul·lista Jaume Gener amb l'abat Gener de Santes Creus. Alguns autors i estudiosos de Santes Creus, citem Cèsar Martinell per exemple, havien confós el lul·lista Jaume Gener, fill de Cabra, que va viure a cavall dels segles XV i XVI, amb l'abat Gener, que dos-cents anys abans (segle XIII) havia atret el patronatge del rei Jaume II a Santes Creus.

Jaume Gener va néixer a Cabra

Com hem comentat en la introducció d'aquest treball, sabem que va néixer a Cabra perquè ell mateix ho deixà escrit en l'incipit d'una de les edicions de la seva obra més important, l'*Arts Metaphysicalis*, acabada d'estampar per Leonart Hutz, el 28 de febrer de 1506, a la ciutat de València. Fins al moment en què Rosalia Guilleumas i Josep M. Madurell,³² en estudiar la biblioteca de Joan Bonllavi, van descobrir una inscripció en la qual el mateix Jaume Gener es declara fill de Cabra, els pocs estudiosos que s'havien interessat per Jaume Gener —exceptuant Eufemià Fort, que sí que s'hi interessa, i li dedicà l'estudi amb el qual ens hem basat per fer aquesta conferència—³³ el feien fill de Montblanc.

A l'inventari de Joan Bonllavi, figura amb el número 65 el següent llibre: *Item un libre intitulat «Ars Metafisicalis naturalis ordinis» cuiuslibet rei magistri Jacobi Januarii de Cabra, Tarraconensis diocesis.*³⁴ Rosalia Guilleumas ens ho explica així:

*Ens cal consignar ací una particularitat que apareix en la referència d'aquesta obra en l'inventari: en la transcripció del seu títol, després del nom de Jaume Janer i substituint el mot monachi imprès en l'edició, apareix ben clarament la denominació de Cabra. Ja havem indicat que alguns dels llibres anotats abans de l'apartat titulat de ploma podrien ésser també manuscrits, puix no porten la indicació explícita de stampa, i aquest és un d'ells. ¿Era un manuscrit, potser directament provinent del mestre? Aquesta és l'única explicació que sabem donar-hi puix, a part que la lectura ha estat comprovada, la diferència dels mots substituïts fa inversemblant qualsevol error de transcripció. Hom ignorava el lloc de neixement del mestre Janer, del qual es coneixien únicament les circumstàncies personals d'haver estat monjo de Santes Creus i professor i editor lul·lista a Barcelona i a València. Ara podem suposar fonamentadament que era fill de Cabra del Camp, a la Conca de Barberà, comarca que, amb Pere de Gui, natural de Montblanch, i Joan Bonllavi, de Rocafort de Queralt, esdevé un notable planter de lul·listes a la quinzena centuria.*³⁵

³² GUILLEUMAS, Rosalia, i MADURELL, Josep M., «La biblioteca de Joan Bonllavi, membre de l'escola lul·lista de València al segle XVI», a *Revista Valenciana de Filologia*, núm. IV (1954), pp. 23-73.

³³ FRANCESC A. MIQUEL, obra citada.

³⁴ GUILLEUMAS, Rosalia i MADURELL, Josep M., obra citada, pàg. 57.

³⁵ GUILLEUMAS, Rosalia i MADURELL, Josep M., obra citada, pàg. 41.

Fins al descobriment de Rosalia Guilleumas, hi havia diversos motius per creure que era de Montblanc: l'existència d'una important família montblanquina de cognom Gener, que al segle XV tenia relació amb Santes Creus; la relació d'amistat, qui sap si fins i tot de parentiu, que alguns estudiosos suposen que tenien Jaume Gener i Pere Daguí; el fet que Jaume Gener hagués estudiat a l'escola que hi havia a Montblanc; i, finalment, la inexistència de proves que demostrassin el contrari. Pel que fa a la relació dels Gener de Montblanc amb Santes Creus, Fort fa referència a un Pere Gener de Montblanc, que havia realitzat un bescanvi amb l'abat Pere Alegre i el monestir de Santes Creus d'una castlania de Conesa que havia comprat a Guillem de Cervelló, i altres censals que tenia als termes de la Guàrdia, Vimbodí, Vinaixa i Fullea, pels drets que el monestir tenia a l'Espluga de Francolí, tant a la vila alta com a la baixa, a Passanant i als seus termes, segons consta a les escriptures atorgades amb data de 24 de setembre de 1327, i 8 d'octubre del mateix any.³⁶ Un descendent d'aquest, Macià Gener, donà a Santes Creus, el 14 d'octubre de 1507, la castlania de l'Espluga amb tots els seus drets. Certament, el cognom Gener, a Montblanc i a la Conca, no era estrany pels temps del nostre monjo. Citem també un document del 1409, en el qual s'esmenta repetidament Iohannes Janer, senyor del castell de Forès.³⁷ Al Museu Comarcal de Montblanc es pot veure un escut de pedra que devia formar part d'una casa que pertanyia a la família Gener. Fins i tot hi ha uns domassos de fons groc amb l'escut brodat en verd, que pengen del pis superior del referit museu, entre altres blasons de famílies nobles montblanquines. L'escut dels Gener de Montblanc representa un arbre o arbust arrelat, de la família dels *Juniperus*, com el ginebre o la sabina dels nostres boscos.

El cognom Gener era, i encara ho és, freqüent als pobles propers al monestir de Santes Creus, amb totes les seves variants: Gener, Janer, Jané, Giner, Giné, etc. En llatí el trobem sempre escrit com el mes de gener: januarii o januarius. Avís per a estudiosos: en la majoria d'estudis lul·lians que hem consultat la grafia més comuna amb què apareix és la de Janer.

A Cabra, doncs, gràcies a la descoberta a la qual ens hem referit suara, el cognom Gener ja existia al segle XV. Al XVII es troben Gener en diversos documents de l'arxiu parroquial. I, a partir del segle XVIII, alguns Gener devien derivar, de

³⁶ FRANCESC A. MIQUEL, obra citada.

³⁷ PAPELL I TARDIU, Joan, *Compendium Abreviatum. Còdex del monestir de Santa Maria de Santes Creus dels segles XV i XVI, de fra Bernat Mallol i fra Joan Salvador*, Fundació Noguera, 2009, Col·lecció Textos i Documents, núm 44 —director: Josep Maria Sans i Travé—, pàg. 378.

forma escrita, cap a Giné o Giner i així es va quedar. En un inventari del 1715³⁸ trobem que hi ha diversos propietaris de cognom Giner; només un, Rafel Giné, figura entre les famílies amb més propietats del poble, juntament amb els Queralt i els Canela. Així i tot, a finals del segle XVIII el cognom Gener encara era present a Cabra.³⁹ Continuant amb la derivació Giner, un fill il·lustre de Cabra, el Dr. Joan Giné i Partagàs,⁴⁰ nascut el 1836, era fill de Joan Giné Queralt (1811-1878), també de Cabra, metge de professió a Cabra i a Barcelona, i de Raimunda Partagàs Ramon, de Barcelona. També eren de Cabra el seu avi, Joan Giné Rovira (1770-1849), metge, i el besavi, Joan Giné. Investigacions posteriors dutes a terme als arxius parroquials de Cabra donen a entendre que alguns cognoms Gener, Giné i Giner, escrits potser equivocadament, corresponen a la mateixa família. És possible que la nissaga dels Giné metges i científics i la dels Giné propietaris agrícoles de Cabra, una de les cases més riques del poble, provinguin de la mateixa branca.

Primers anys

Cal suposar que Jaume Gener era fill d'una família benestant de Cabra, que tenia certa relació amb algun prohoms proper al monestir de Santes Creus, requisit gairebé indispensable perquè un monjo fos acceptat al cenobi. En aquella època, l'hereu rebia tot el patrimoni familiar i es quedava a viure a la casa pairal; a la pubilla la procuraven casar amb un altre hereu; i el *cabaler*, si la família s'ho podia permetre, rebia estudis, ingressava en un orde religiós o ambdues coses. Segons Antoni Rubió i Lluch, el jove Jaume podria haver rebut càtedra a l'escola establerta a Montblanc des de 1293 per a l'ensenyament de Lògica i Gramàtica,

³⁸ Valia de Cabra de 1715.

³⁹ Document del 14 de novembre de 1790. Creació d'un censal que fa Joan Gener Calbó a favor de Joan Queralt Alemany, pagesos de Cabra. ACAC.

⁴⁰ Joan Giné i Partagàs (Cabra del Camp, Alt Camp, 1836 – Barcelona, 1903), metge. El 1866 creà l'Institut Mèdic de Barcelona i fou catedràtic a Santiago. Retornat a Barcelona, fou catedràtic d'Higiene i de Clínica Quirúrgica i, des de 1892, degà de la Facultat de Medicina. Impulsor de l'Hospital Clínic, dirigí el manicomí de Nova Betlem. Introduí a l'Estat espanyol els estudis de psiquiatria i, en general, els corrents més avançats de la medicina del seu temps, i advocà clarament, en psiquiatria, per l'organicisme, i en ciència, pel positivisme. Fundà les revistes *La independència mèdica* i la *Revista Frenopàtica Barcelonesa*. Va escriure tractats de frenopatologia, dermatologia i un *Curso de higiene privada y pública*, i traduï, amb el Dr. Robert, la patologia cel·lular de Virchow. Conreà també la literatura d'humor i de ciència-ficció.

«abans del seu ingrés al monestir de Santes Creus, amb més versemblança que no pas a un altre lloc, a rebre lliçons potser del propi Pere Deguí, del qual reiteradament es diu deixeble».⁴¹

Jaume Gener monjo de Santes Creus

Gener devia entrar a Santes Creus entre els abadiats de Pere Blanc (1462-1479)⁴² i Pere de Mendoza (1479-1519). Aquest darrer ha estat objecte d'una de les conferències que aquest any ha programat l'arxiu, pronunciada per l'amic i Dr. Valentí Gual i Vilà, de la Universitat de Barcelona, el passat mes de juny en aquest mateix espai.⁴³

Pere de Mendoza,⁴⁴ o Pedro de Mendoza, home de gran projecció política personal, fou el primer abat no català de Santes Creus; el primer que no era monjo del monestir; l'únic abat santescreuís que arribà a ser el president de la Generalitat (1497-1500) el 40è, concretament; el que posseeix l'abadiat més llarg de la història de Santes Creus (quaranta anys: del 1479 al 1519); i el primer de ser sebollit a la sala capitular. Però també va tenir cura de l'endrecament econòmic del monestir i de la seva projecció exterior. Tot i això, encara no se n'ha fet cap estudi monogràfic. Als efectes que ens pertoca, el podem suposar proper al lulisme que havia de mamar de la Cort o del mateix cercle familiar del rei Catòlic,

⁴¹ FRANCESC A. MIQUEL, obra citada, citant RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Documents per l'història de la cultura catalana mig-aval*, vol. II, pàg. 5, Barcelona, 1908-1921.

⁴² Pere Blanc fou un abat del qual se'n desconeix la població de naixença (l'anomenaven Albiol, fet pel qual algú ha especulat que pogués ser originari del poble homònim del Baix Camp). Alguns li suposem una possible relació amb Cabra, on existeix el mas de Pere Blanc, un mas molt gran a tocar del camí de Sant Pere del Gaià, a les planes de Cabra, a dues hores del monestir i a pocs minuts de la granja de Fontscaldetes. Per l'estructura que es conserva, havia de ser un gran mas., un lloc molt apropiat on l'abat es podia haver refugiat, en temps de la guerra civil catalana o durant una malaltia que va patir i que l'obligà a viure temporalment fora del monestir. Seria interessant, sobretot per als cabrençs, iniciar una recerca en aquesta línia. L'abadiat de Pere Blanc, que es va estendre entre els anys 1462 i 1479, va estar marcat per la guerra civil catalana (1462-1472) que enfrontà el rei Joan II contra les institucions civils catalanes. Va ser l'abat Pere Blanc qui va posar Santes Creus al costat del rei, després de la caiguda de Sarrià, favorable a Joan II (abril de 1464), de Cabra i, sobretot, de Vila-rodona, el mes de setembre de 1465.

⁴³ Conferència de l'ABSC del 18 de juny de 2016: *La Generalitat de Catalunya en època moderna. La presidència de l'abat de Santes Creus Pedro de Mendoza (1497-1500) i de l'abat de Poblet Francesc Oliver de Boteller (1587-1588)*, a càrrec del Dr. Valentí Gual i Vilà, Universitat de Barcelona.

⁴⁴ Segons Fort, parlava i escrivia en català i a l'hora de signar ho feia sempre com a Mendoza.

del qual era consanguini com així ho explicita Jaume Gener a l'epístola de l'edició de 1492 de *Ingressus facilis rerum intelligibilium*.^{45 46}

Creiem que l'abat Mendoza podria haver estat determinant per afavorir l'entrada de Jaume Gener al cercle lul·lià de Barcelona; i també és possible que, anys després, davant del rei Ferran II, fes servir la seva influència per concedir-li el privilegi reial per impartir l'ensenyança lul·liana a València. Com a abat de Santes Creus, consta que l'any 1496 donà permís a fra Jaume Gener per anar a Reus a fundar-hi una escola lul·liana. Ho veurem tot seguit.

Jaume Gener, deixeble de Pere Daguí

Hi ha algunes dates referents a la relació de Jaume Gener i Pere Daguí que ens poden ajudar a definir una mica més la seva biografia. Cronològicament, la primera és la menció que apareix a l'edició de l'*Ars Methafisicalis* (1506) de l'aprovació per part del papa Innocenci VIII, feta el mateix any que fou elegit papa, el 1484. La data coincideix amb el veredict de la comissió papal, presidida per Innocenci VIII, que va absoldre Pere Daguí de les acusacions d'heretgia de la doctrina lul·liana. Daguí era a Roma, on fou acusat novament d'heretgia (1485), però també hi era el valencià Jaume Conill, un dels membres de la referida comissió. Sabem de la correspondència entre els *daguins* Arnau Descós i Bernat Boïl, però ignorem si Jaume Gener era a Roma amb Daguí.

El que sí que consta en el text del privilegi que li atorgà el rei Ferran II, l'any 1500, és l'aprovació del Papa a favor de Jaume Gener, del 1484, i l'aprovació per exercir la doctrina lul·liana per part dels Estudis Generals de París (Universitatis Studii generalis Parisiensis).

A la breu biografia de Pere Daguí que hem presentat suara, ens hem referit al fet que, el 1485, davant dels conflictes que hi havia a Mallorca entre lul·listes, Daguí es refugià amb els seus deixebles, anomenats *daguins* —Jaume Gener, Arnau Descós i Bernat Boïl— al monestir del puig de Randa. No tenim constància certa de la presència del monjo santescreuenc a Mallorca. És versemblant, i fins

⁴⁵ «[...] cum abbati cisterciensis ordinis: cappellano maiori atque consanguineo dei gràcia cristianíssimi Illustríssimi: sereníssimisque dominus: domini nostri aragonum: et cetera ferdinandi regis [...]»

⁴⁶ La primera edició de l'obra de Jaume Gener *Ingressus facilis rerum intelligibilium* fou impresa per Pere Miquel a Barcelona el 21 de juny de 1492, vigília de Corpus. N'hi ha un exemplar a Biblioteca de la Universitat de Barcelona. La segona edició d'aquesta obra, corregida per fra Sebastià Navarro («monachum sancti bernardi») fou impresa per Carles Amorós a Barcelona l'any 1512.

i tot és molt possible, que fra Gener anés a Mallorca amb el seu mestre Pere Daguí, i es relacionés amb el cercle lul·lià mallorquí. Com veurem després, Gener deixà una munió de deixebles a Mallorca, que podria haver conegut en una o diverses estades a l'illa. No obstant això, fem memòria que és a Randa on Daguí va escriure el seu llibre de metafísica *Opus de formalitatibus, sive Methaphisica*, que Jaume Gener edità a Barcelona l'any 1489, i en el qual es declara deixeble de Daguí. Precisament aquesta és la primera obra en la qual Gener es manifesta com a seguidor de Daguí:

”

Que fra Jaume Gener fou deixeble de Degui consta en l'obra que d'aquest corregí i donà a l'estampa el nostre monjo, en 1489. A l'explicít d'aquesta impressió —Opus de formalitatibus sive Metaphysica— consta «fratrem Jacobum Janer discipulum dicti magistri Petri Degui». D'aquest esment han establert la deixebllia els tractadistes que en fan menció.⁴⁷

Jaume Gener a Barcelona

Des de Santes Creus, Jaume Gener ingressà a l'Escola Lul·liana de Barcelona, la més prestigiosa de l'època —creada el 1392—⁴⁸ i començà a dirigir edicions lul·lianes a partir de manuscrits del mateix savi mallorquí. També es cuidà de l'edició de l'obra del seu mestre, Pere Daguí. Aviat es convertí en un lul·lista destacat, «probablement el nostre Gener fou un dels mestres més egregis que tingué l'escola lul·liana a Barcelona».⁴⁹

Més que mestre, alguns autors creuen que Jaume Gener regentà o dirigí l'Escola de Barcelona, però no ens consta en cap dels documents que hem consultat, ni en cap dels incípits ni explícits, ni en cap epístola de les obres en què va col·laborar. Quan hi arribà, el 1488 o el 1489, l'escola era dirigida per Joan

⁴⁷ FRANCESC A. MIQUEL, obra citada.

⁴⁸ «Aquesta escola té una ascendència coneguda des que el valencià Francesc de Llúria, als 12 de setembre del 1392, per privilegi reial obtenia llicència per a la creació a Barcelona d'uns nous ensenyaments lul·lians. L'escola lul·liana de Barcelona assolí la màxima esplendor després que la senyora Joana Margarida Safont, vídua de Joan Pere, li llegà un edifici i llibres en el seu testament de 1431, el qual edifici era al davant de l'església del Carme.» FRANCESC A. MIQUEL, obra citada.

⁴⁹ FRANCESC A. MIQUEL, obra citada

Compte, almenys el 1488, i quan en va marxar la regentava Joan Baró (1493), precisament un dels seus deixebles més destacats.⁵⁰

Gener, a Barcelona, hauria d'haver residit a la casa que hi tenia el monestir de Santes Creus, que és on s'allotjà l'abat Mendoça quan, com a president de la Diputació del General, era a Barcelona. En canvi, fra Gener s'estava al monestir de Sant Pau, de l'orde de Sant Benet, conegut actualment com a Sant Pau del Camp, situat en ple barri del Raval, al carrer de Sant Pau, naturalment. Per tant, a poca distància de l'Escola Lul·liana de Barcelona, que estava situada al carrer del Carme, i també molt a prop de la Casa de Santes Creus, que era al carrer de l'Hospital.

La data en què fra Gener fa la seva primera aparició documentada a Barcelona és indubtable l'any 1489. Ja ho hem vist detalladament quan ens hem referit a la primera impressió de l'*Opus de formalitatibus sive Metaphysica*, de Daguí, al taller de Pere Posa. D'aquest mateix any, i també de les premses de l'esmentat Pere Posa, és el *Tractatus brevis formalitatum*, també de Pere Daguí, que duu aquest explícit: «Ad dei lauaem per reverendum fratrem Jacobum Gener magistri Degui discipuium correctum et per Petrum Posa impressum Barchinone opus istud feliciter explicuit.» Tot i que aquest tractat no porta data, comparat amb altres de coetanis, tots els tractadistes (Haebler, Rogent i Duran) l'admeten i calenden del 1489.⁵¹

Però potser ja hi era un any abans. Quan ens hem referit a la tercera impressió que feu Pere Daguí de la seva *Janua artis* a Barcelona, estampada a la impremta de Pere Posa l'any 1488, qui sap si ja en va tenir cura fra Jaume Gener, tal i com ho feu immediatament després amb altres obres. Segons Fort, «la proximitat cronològica d'aquesta impressió, incerta quant a la intervenció generiana, amb les que ens consten certament, admet la seva intervenció». Rogent i Duran no ho asseguren, però tampoc no ho neguen.

⁵⁰ «Mentre Antoni Sedacer era el director de l'Escola Lul·liana de Barcelona, aquesta es va poder transformar en una institució autònoma mercès a la munificència de la dama Joana Margarida Safont, que en el seu testament (4 d'agost de 1431) deixava un immoble (al carrer del Carme de Barcelona) i la seva biblioteca amb manuscrits lul·lians. Mort Sedacer (c. 1460), el succeí el valencià Joan Ros, i a continuació Gabriel Desclapés. Anys més tard, dirigiren la institució Pedro de Nieva (1485) i Joan Compte (1488), per acabar amb Joan Baró, deixeble de Jaume Gener el 1493.» VILLALBA I VARNEDA, Pere, *Ramon Llull: escriptor i filòsof de l'acció*, UAB, 2015.

⁵¹ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 12, pàg. 11).

La primera col·lecció seriada de tractats lul·lians del món

Establert a Barcelona i amb el suport de la seva prestigiosa Escola Lul·liana, Gener encaminà la seva tasca principal a la preparació de diversos textos de Ramon Llull per editar-los conjuntament amb Pere Posa, reconegut impressor barceloní.

L'impressor Pere Posa, afavorit per l'Escola de Barcelona, realitzà el primer intent d'una col·lecció d'impresos formant sèrie; dirigit les publicacions, segons es veu pels explícits, el deixeble de Pere Deguí i lul·lista entusiasta fra Jaume Gener, qui més tard estampà algunes obres originals.⁵²

La col·lecció a què fan referència Rogent i Duran consta de cinc tractats impresos per Pere Posa, amb idèntiques característiques tipogràfiques, per la qual cosa es fa evident que responen a un pla preconcebut d'edició seriada. Probablement aquest intent de publicació d'obres lul·lianes formant sèrie o col·lecció, realitzat per Pere Posa, i afavorit per l'Escola de Barcelona, fou obra principal del nostre monjo, fra Jaume Gener. D'aquestes cinc obres, n'hi ha dues de Ramon Llull i tres de Pere Daguí; de totes cinc, tres ens consten intervingudes per les correccions del monjo de Santes Creus i en aquestes tres es comprenen obres dels dos mestres i autors esmentats; dels altres dos tractats, no consta que intervingués en llur edició fra Gener, però és gairebé segur que sí. I en formular aquest parer, esmenta Fort, no som sols: Haebler ja apuntava les premises d'una conclusió a la qual Rogent-Duran arribaren per mitjà de l'afirmació categòrica que el monjo de Santes Creus fou el director d'aquesta col·lecció seriada de tractadets lul·lians, la primera del món.

Aquestes cinc obres són les que ens certifiquen el període que Jaume Gener va residir a Barcelona, que va des de 1488 fins a 1491. El lul·lista santescreuí corregí i feu estampar per Pere Posa dues obres de Ramon Llull —la *Logica brevis et nova* (1489)⁵³ i *l'Ars brevis* (1489),⁵⁴ de Ramon Llull, en la primera i aquesta darrera no hi consta el seu nom, però, segons Haebler i Rogent i Duran, és de la mateixa factura que anterior— i tres obres de Pere Daguí —*Ianua artis magistri*

⁵² ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (pàg. 11).

⁵³ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 11, pàg. 10).

⁵⁴ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 10, pàg. 9).

Raymundi Lulli (1488),⁵⁵ *Opus de formalitatibus sive Metaphysica* (1489)⁵⁶ i *Tractatus brevis formalitatum* (1489)—⁵⁷ totes amb les mateixes característiques d'impremta: a ratlla tirada, 28 ratlles per pàgina, lletra gòtica de dues mides, capitals d'impremta i mida de la caixa 102 x 67 mm.

Podríem aventurar-nos a afirmar que la tasca de corrector i editor del mestre santescreuí fou més aviat curta. Gener es devia servir del prestigi que li havia proporcionat l'Escola de Barcelona i de la seva posició com a deixeble de Daguí quan va decidir començar la seva carrera de filòsof i tractadista lul·lià en solitari.

Naturae ordo studentiu pauperum

Encara a Barcelona, sabem que el 19 de maig de 1491, al monestir de Sant Pau del Camp, acabava la seva obra *Naturae ordo studentiu pauperum*.⁵⁸ Aquesta obra, de característiques completament diferents a les anteriors, es va imprimir a la impremta de Pere Miquel de Barcelona, el 9 de juny de 1491. Però Gener no s'ocupà directament d'aquesta edició. Segons el colofó mètric, l'encarregà a Guido de Nobili, juntament amb els seus companys Jaume i Joan. On era Jaume Gener un dels dies més importants de la seva vida, precisament quan s'imprimia la seva primera obra? Ho desconeixem.

[...] edit a reueredo preceptore nostro magistro Jacobo Janer; in sacra theologia professore. Cenobii sancraum crucuz monacho sistersiesis ordini [...]

Ingressus facilis rerum intelligibilium

Sabem que Gener ja no era a Barcelona quan, el 21 de juny de l'any 1492, la impremta de Pere Miquel, va imprimir una altra obra seva, *Ingressus facilis rerum intelligibilium*. Aquesta, segons consta en una epístola al davant de l'obra, fou començada el dia de Santa Caterina, el mes de desembre de 1489, i acabada

⁵⁵ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 8, pàg 7).

⁵⁶ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 9, pàg 8).

⁵⁷ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 12, pàg 11).

⁵⁸ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 17, pàg 15).

el 2 de febrer de 1490; romangué dos anys inèdita, fins que a començaments de 1492 Joan Baró, deixeble de Gener —el qual aleshores llegia una càtedra d'art lul·liana a Barcelona— tingué cura de corregir-la i estampar-la amb l'impressor Pere Miquel.⁵⁹ Si el 1492 Gener ja no era a Barcelona, on era? Ni l'epístola ni l'incipit d'aquesta obra ens ho aclareixen:

” *Epistola reverendi patris carissimi in sacra theologia magistri fratris Jacobi ianuarii cenobii santa cruci monachi, cisterciensis ordinis ad reverendissim fratres petrus de mendossa; eiusde monasterrii abbates, in qua eius virt^o docilitas comendatur [...]*

” *[...] Edit a reueredo preceptore nostro: magistro iacobo ianer cathalano i sacra pagia professore cenobi santa crucii monacho cisterciensis ordinis [...]*

” *[...] in raymundina proficiente arte iohanes baronis illius insignis i clites ciutatis barchinone [...]*

Segons Fort, la vivència del magisteri generià, si no físicament, doctrinalment, perseverà durant anys a Barcelona. El 1512 un deixeble seu, potser amb càtedra lul·liana aleshores, edità un recull de fullets lul·lians entre els quals hi havia una obreta del monjo de Santes Creus. Aquest deixeble era fra Sebastià Navarro, precisament monjo cistercenc («monachum Sanctii Bernardi»). Fort es pregunta: «era, també, monjo de Santes Creus?»⁶⁰

L'edició d'aquestes dues petites obres de producció pròpia, *Naturae ordo studentium pauperum* i *Ingressus facilis rerum intelligibilium*, formen una veritable *summa lul·liana* que, degudament perfeccionada, esdevingué la seva obra més important, *Ars metaphysicalis*, editada a València l'any 1506.

Possible càtedra a Lleida

Jaume Gener fou catedràtic a la Universitat de Lleida abans d'arribar a València, segons l'erudit monjo cistercenc de Mallorca, fra Antoni Ramon Pasqual, una dada també recollida per Torres Amat i per Avinyó. D'altra banda, Fort

⁵⁹ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 19, pàg. 17 i 18).

⁶⁰ FRANCESC A. MIQUEL, obra citada.

especula si va ser el mateix Daguí qui el va empènyer: «si Fra Jaume Gener era montblanquí, o d'aquella comarca, com sospitem [quan Fort escrivia això encara no sabia que era fill de Cabra], podia tenir interès que les doctrines lul·lianes a les quals era guanyat pel magisteri de Pere Deguí, arrelessin a aquell aleshores florent centre de cultura catalana, indubtablement el de més relleu de tots els que funcionaven al Principat.»

Tot i que els monjos de Santes Creus més aviat tenien tendència cap a les universitats o estudis de l'altra banda del Pirineu, com Tolosa, Perpinyà i París, el ben cimentat prestigi de l'Estudi lleidatà havia d'ésser ponderat al monestir del Gaià. Fra Jaume Gener, com el seu mestre Daguí, portava molt endins l'afany de divulgar les doctrines del Doctor Il·luminat, i si instà per instaurar-ne escola a Reus, molt més l'havia d'atraure sentar-ne càtedra a l'Estudi General de Lleida, una de les universitats més prestigioses de l'Europa del segle XV.

Estudis Lul·lians a Reus

Tenim una referència preciosa de la intenció del nostre monjo de plantar càtedra de lul·lisme a Reus. Aleshores, fra Jaume Gener ja havia assolit la celebritat que li donà la seva càtedra barcelonina, no solament com a mestre, sinó fins i tot com a tractadista i autor de llibres sobre la ciència de Ramon Llull. Ja havia publicat, a Barcelona, les seves dues primeres obretes. El cas és que el maig de 1496, Gener anà a Reus, s'adreçà als jurats reusencs i els proposà d'anar-hi a explicar la doctrina lul·liana; els jurats ho manifestaren al Consell, i aquest deliberà i resolgué, de moment, prendre una actitud expectativa i prudent, sense, però, donar una negativa al mestre santescreuí.⁶¹ Per la importància del text, i la referència al seu superior, hem cregut oportú reproduir el text de Reus tal com ho va fer Fort en el seu treball. El document diu textualment:

”

Per los Jurats és stat preposat com és stat ací mestre Gener, frare de Santes Creus, lo qual havent licència de son superior [es refereix a l'abat Pere de Mendoza] que tinria voluntat venir mostrar en aquesta vila de la ciència de mestre Ramon Lul ho de sciència nomenada la prestant. Quant a mestre Gener que a present estigam a la mira, així per la concorència del

⁶¹ FRANCESC A. MIQUEL, obra citada, en referència a un document de l'Arxiu Municipal de Reus: Actes del Consell del 15 de maig de 1496.

tema com enquara que de si a Sent Luch⁶² a discurs de temps; però que no li sia axí totalment donada neguativa, sinó que sia aseborit perquè de lo altri siam servits.

No en sabem el resultat. Probablement si el Consell ho hagués acceptat, es reflectiria a les actes dels mesos immediatament successius, però de moment no s'ha trobat cap referència. Tot i això, la possibilitat que s'establís un magisteri generià a Reus, que en cas d'existir havia de ser més aviat ocasional que no pas estable, no es pot descartar.

El lul·lisme a València i fra Jaume Gener

L'arribada de Jaume Gener a València i el seu establiment a la càtedra lul·liana han estat estudiats a bastament per diversos autors. Hi ha hagut, però, una certa controvèrsia entre alguns per atorgar a Jaume Gener o al destacat lul·lista Alfons de Proaza el títol de creador o instigador del lul·lisme a València. El treball d'Eufemià Fort és impecable en aquest apartat, tant per la seva precisió documental com per la seva erudita redacció. Però, des d'aleshores, hi ha hagut algunes aportacions al respecte que certifiquen l'opinió de Fort i que ens ajuden a precisar l'etapa valenciana de Jaume Gener. Ens referim, sobretot, als treballs de Jordi Pardo Pastor sobre el cercle lul·lià de València i als de l'Albert Solé sobre la figura de Joan Bonllavi.

Fort cita els germans Carreras Artau, que venen a dir que fou Jaume Gener qui instaurà l'ensenyament lul·lià a València.⁶³ En canvi, Rogent i Duran no semblen d'aquesta opinió quan afirmen que fra Jaume Gener reaparegué a València coincidint amb la impressió de la seva *Ars*, després d'un parèntesi de quinze anys, «en contacte amb el fort nucli lul·lià congriat mercès a l'entusiasme fervent d'Alfonso de Proaza.»⁶⁴ També és d'aquesta opinió un historiador lul·lista, Avinyó, que afirma que «fou l'asturià Alfonso de Proaza qui promogué l'entusiasme lul·lià a la Universitat de València».

⁶² Sant Lluç se celebra el 18 d'octubre.

⁶³ «Pere Degui fou el mestre de Jaume Gener, que inaugurarà a València el lul·lisme cinentista.» CARRERAS ARTAU, Joaquim, «El lul·lisme de Juan de Herrera», a *Miscel·lània Puig i Cadafalch*, vol. I, Barcelona, 1947-1951, p. 51.

⁶⁴ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 36, pàg. 34-36).

L'estudiós lul·lià Jordi Pardo Pastor, en el seu treball sobre Proaza i Bonllavi, ofereix diverses proves documentals en les quals l'astuarià Alonso de Proaza es declara deixeble de Jaume Gener:

” *L'humanista Alonso de Proaza (1445-1519) s'alça amb rellevància en la formació del cercle lul·lià a València i en l'assentament del lul·lisme en la península Ibèrica. La relació d'aquest personatge amb els ambients intel·lectuals del moment esdevé manifesta a través de la seva producció editorial i, tal com va afirmar Marcelino Menéndez y Pelayo, pel fet de ser un «humanista trashumante». Per això, i pel que sabem gràcies a les edicions en què col·laborà Proaza, adés com a simple subaltern, adés com a editor excels, comprovem com el nostre homo universalis va recórrer els punts cardinals de la doctrina prehumanista. El 1506 tenim notícies d'Alonso de Proaza en relació a una impressió de l'*Ars metaphysycalis* que realitzava Jaume Janer, mestre de l'escola lul·liana de Barcelona i monjo cistercenc de Santes Creus, i en la qual Proaza, neòfit en la doctrina del beat, col·laborava amb uns poemes llatins.*⁶⁵

Aquí, copiem les notes de Jordi Pardo Pastor, del referit treball, per la importància i precisió de les seves afirmacions:

” *Entre la matèria que Proaza inclou en l'*Ars metaphysycalis*, trobem uns versos laudatoris a la figura de Llull (*Carmen endecasyllabum in laudem Raymundi Lulli*), uns versos dirigits al lector (*Alphonsus de Proaza ad letorem*), junt amb diverses referències en prosa a la figura del seu mestre Jaume Janer o a Bartolomeo Gentile [...] [...] d'altra banda, és destacable que aquesta impressió de l'*Ars metaphysycalis* del mestre Janer fos la primera que li va donar el títol de màrtir a Ramon Llull.*

Continua Jordi Pardo Pastor:

” *La publicació d'aquesta obra de Jaume Gener representa la florida del lul·lisme a la ciutat de València, amb Alonso de Proaza a la capçalera.*

⁶⁵ PARDO PASTOR, Jordi, «El cercle lul·lià de València: Alonso de Proaza i Joan Bonllavi», a *Zeitschrift für Katalanistik*, vol. 14, Freiburg, 2001, p. 33-45

Aquesta edició, impresa en els tallers de Leonardo Hutz contindrà, a banda de la poesia llatina de Proaza, una epístola de Janer dedicada a Bartolomeo Gentile —datada onze mesos abans de la impressió del llibre— i el «Privilegium» atorgat per Ferran el Catòlic a Sevilla al mestre Janer per tal d'ensenyar la doctrina lul·liana, junt amb la menció que Janer va tenir la mateixa aprovació per part del papa Innocenci VIII (1484).

L'Arts metaphysycalis serà l'inici de l'aparició del lul·lisme a València. Durant els propers anys, Proaza es dedicarà a l'activitat intel·lectual en la ciutat llevantina, essent nomenat, el 1507, catedràtic de Retòrica a la Universitat de València. Aquesta activitat docent es veurà compaginada amb la passió per la doctrina lul·liana i les edicions que realitzarà fins a la data de 1515.

El privilegi reial que el rei Ferran II atorgà a Jaume Gener per llegir una càtedra d'ensenyança lul·liana a València no s'ha de confondre amb la creació de la Universitat de València, que, segons el citat Avinyó, fou erigida pel papa Alexandre VI el 22 de gener de 1500. El document reial, fet a instància i a favor del nostre monjo Gener, per a l'ensenyament, principalment a València, de la doctrina del Beat Llull, és del 27 de gener de 1500, ben pocs dies després de l'erecció pontifícia.

El privilegi reial de Ferran II a Jaume Gener

Com ho feu Fort, dediquem un espai a banda al privilegi reial que el rei Ferran concedí al monjo santescreuí: «Aquest document és d'una importància cabdal i ha estat tingut en molta estima pels lul·listes, no tant perquè es refereix al nostre fra Jaume Gener, al qual concedia l'exercici de la càtedra lul·liana a tots els seus regnes, i principalment a la ciutat de València, sinó perquè esmenta els privilegis i aprovacions donades a la doctrina lul·liana per diverses persones reials, universitàries, i pontifícies, i perquè mana sota pena de mil florins d'or, no solament que sigui permès a fra Jaume Gener d'ensenyar les doctrines del Beat Ramon Llull, sinó perquè li sigui donat favor i auxili per a poder-ho executar.» El document està data a la ciutat de Sevilla, el 27 de gener de l'any 1500.

Reproduïm el text íntegre del privilegi per facilitar tant la seva lectura com la interpretació futura.

”

Ferdinandus Dei gratia Rex Castellæ, Aragonum, Legionis, Siciliæ, Granate, Toleti, Valentie, Gallicie, Majoricarum, Hispalis, Sardinie, Cordube, Corsice, Murcie, Giennis, Algarbii, Algezire, Gibraltaris ac insularum Canarie, Comes Barcinone, Dominus Biscayæ et Aljome, Oux Athenarum et Neopatriæ, Comes Rossilionis et Ceritanie, Marchio Oris-tani et Gociani. Magnifico dilecto consiliario et camerlenco Ludovico de Cabanyelles, militi, gerenti vices nostri generalis gubernatoris in predic-to nostro Valentie regno, et seu ejus in officio locumtenenti et surrogato, salutem et dilectionem.

Expositione Majestati nostre, non sine gravi querela facta, pro parte dilecti nostri Jacobi Januarii, monachi Cisterciensis Ordinis Monasterii Sanctarum Crucum, magistri in sacra pagina et in artibus, intelleximus quod cura ipse sit valde peritus, et in arte et sciencia edoctus laudabilis magistri Raymundi Lulli. Que quidem ars et sciencia ut per acta publi-ca et autentica dicitur apparere esse approbata per francorum regem et per cancellerium Universitatis Studii generalis Parisiensis et per legatum Summi Pontificis et per Pontificem Innocencium et per generalem sacri Orclinis Fratrum Minorum et per officialem curie Parisiensis, et eciam per serenissimum regem Alfonsum patruum nostrum dive memorie; qui omnes suis com litteris patentibus et privilegiis dictam laudabilem et val-de utilem veram artem et bonam scienciam tanquam catholicam mul-torum in sacra Theologia magistrorum testimonio approbarunt, lauda-runt, dogmatizarunt, volueruntque et mandaverunt illam veram artem in omniibus regnis et terris sus legi et publicari; ac omnibus et singulis dictam veram artem audire et scire volentibus edoceri; et precipue sere-nissimi reges Aragonum Patruï nostri Petrus et Martinus recolende me-morie suis eum opportunis privilegiis coram nobis, in autentica forma exhibitis, voluerunt et preceperunt quod hujusmodi ars vera et sciencia in ipso nostro Valentie regno legeretur et divulgaretur et per omnia regna nostra prout in iisdem privilegiis (ad que nos referimus) latius continetur; velitque monachus ipse et ejus discipuli dictam veram artem et bonam scienciam per omnia regna nostra, et maxime in civitate ipsa Valentie, legere, docere et manifestare omnibus illam veram artem et scienciam audire et scire volentibus; ut premissum sicut premittitur est; factis tamen sibi obstaculo, impedimento et contradiccione per nonnullo dicte civita-tis, qui proprium magis quam publicum forsân appetunt commodum ipsam veram artem et bonam scienciam legere et docere nequit quod in

ejus atque dicte artis scientieque grave damnum et perjudicium cedere dicitur; maxime quia in civitate ipsa Valentina (uti dicitur) quidam artis istiusmodi et scientie valde devotus, domum quandam et redditus in suo ultimo testamento legavit; quam quidem domum et illius redditus artis hujus et scientie peritus hactenus (uti afferitur) petiit; sed tamen iste nunc illam petere et habere si juris et justicie fuerit intendit et vult; q-ua ex re hic predicti monachi magistri Jacobi Januarii parte ad serenitatem nostram recursum fuit eidem humiliter supplicatum ut súper hiis ac etiam supradicte domus recuperationem et illius reddittuum sicut premittitur legatorum anime salubri et decenti justicie remedio sibi providere dignemur. Nos vero supplicatione ejusmodi intellecta attendentes premissa et etiam eonsiderantes quod in civitatibus nostris Majoricarum et Barcinone sunt domus in quibus sunt cathedre constructe et dedicate eum redditibus ad artem et scientiam istam legendam docendam et manifestandam; et quod in civitate ista Valentina sit domus et cathedra (ut dicitur) cum redditibus per testatorem illum legata illius supplicationem benigne admissimus vobisque propterea dicimus et mandamus scienter et expresse, ac pro prima et secunda jussionibus sub ire et indignationis nostre incursu penaque florenorum auri aragonum mille nostris ferendorum aeraris, quatenus postquam dictus reverendus magister Jacobus Januarius est doctissimus in dicta arte generali et scientia magistri Raymundi Lulli et sufficiens ad legendum et docendum eam, illico visis presentibus nec sit mora eundem reverendum magistrum Jacobum Janer legere, docere et manifestare dictam veram artem et bonam scientiam omnibus et quibusvis illam scire et audire volentibus sinatis et permittatis, absque alicujus impedimento, obstaculo et contradiccione, quin potius consilium, auxilium et favorem ei contra quoscumque detis, pres-tetis, faciatis; quin tibi et quoties opportuerit et neoesse fuerit omni siquidem consulta et aliis quibusvis obstaculis cessantibus et penitus rejectis cum sic predictorum privilegiorum observacione et reipublice dicte civitatis commodo ac pro hujusmodi artis et scientie obsequio fieri volumus et jubemus quibusvis capitulis, ordinationibus et statutis in contrarium forsan factis non obstantibus ullo modo, ad quam abundantiorum cautelam sub eisdem jussionibus et penis mandamus Justicie juratis et aliis quibusvis officialibus et subditis nostris civitate et regno Valentie constitutis auctorumque officialium locumtenentibus presentibus et futuris; et precipue rectori studii nuper in dicta civitate Valentie constructi magistrisque bacallauris

studentibus et legentibus in dicto studio et aliis ad quos spectet quatenus illico postquam dictus magister Jacobus Januarii est sufficiens ad dictam artem et scienciam legendum sinant atque permittant eidem legere et docere et ostem dere dictam artem et scientiam iomnibus illam audire volentibus nullumque sibi obstaculum ponant aliqua ratione sive causa si preter ire et indignacionis nostre incursum praeappositam poenam cupiunt non subire.

Postmodum autem sequendo voluntatem dicti testatoris juxta illius testamenti disposicionem omnibus justicie remediis quibus decet compellatis quoacumque detentoresi predictorum domus et reddituum ad dandum realiter et restituendum memorato supplicanti vel suo procuratori omnia et quecumque bona sibi ratione predicata legitime pertinencia, promptam et expeditam justitiam illi ministrando et faciendo servatis semper foris istius nostri regni Valencie ac aliis servandis procedendo in predictis breviter, simpliciter, summarie, et de plano, sine strepitu, forma et figura judicii, sola facti veritate et negotii qualitate attendita, malitiis et difugiis quibusvis semotis et sine personarum excepcione ac taliter et ut considimus in his vos habendo quod nullus justae quaerele locus que nobis esset valde molesta eidem supplicanti relinquatur neque ad nos hac de causa iterum recurrere cogatur; quoniam nos vobis officium vestrum si quatenus opus sit, excitantes et in súper premissis et illorum singulis cum incidentibus, dependentibus et emergentibus ex eisdem, locum, voces et vices nostras et sufficientem potestatem plenarie commitimus per presentes.

Datum in civitate Hispali XXVII die mensis januarii anno a nativitate Domini Millesimo quingentesimo. — Yo el Rey.— Vidit Albanel Regens.—Vidit Malferitus.—Vidit Generalis Thesaurarius.—Vidit Sanctangelus Gonservator Generalis.

Aquest document, fra Gener el publicà en la seva edició de 1506 de l'*Ars Metaphysicalis*. Uns anys més tard també es va transcriure a l'edició maguntina de les obres de Lull, al volum primer, edició que es pot consultar tant a biblioteca de la Universitat de Barcelona, com a la Biblioteca de Catalunya. També el dona Custurer, amb la citació d'on era guardat l'original.⁶⁶

⁶⁶ CUSTURER, obra citada, p. 348: «Estc privilegio nos aseguran està regis trado en el Archivo Real de Valencia, en un libro intitulado Digest. Valent., 9, fol. 79».

Jaume Gener i el seu gran deixeble Alonso de Proaza

L'humanista Alonso de Proaza (1445-1519) fou el gran impulsor del lul·lisme a València i un dels seus principals promotors, com queda ben registrat. Ensenyà Retòrica a la Universitat de València, i es declarà reiteradament deixeble de Jaume Gener. Fort no se n'amaga i ho diu clarament:

Déu ens guard de pretendre minimitzar la figura egrègia de Proaza, amb el qual tornarem a trobar-nos en aquest treball nostre per la relació que tingué amb el nostre monjo, però sembla que la cronologia reclama la primacia per a Fra Gener, i la importància del magisteri lul·lià i la transcendència que per al lul·lisme tingué el pas d'un i altre per la capital lleuantina, és evident que resulta més albirable la del nostre monjo, tant pel seu esmerç docent, com per la seva obra erudita.

Fem aquí un breu parèntesi en el relat, atès que Jordi Pardo Pastor, fent referència a Miquel Batllori, ens apuntem com aquell que no vol la cosa, una data important per al nostre treball, referint-se a l'inquisidor Caselles, a qui el mateix Papa havia desposseït del càrrec. Afirmar que «Fra Guillem Caselles, membre dels dominicans d'Aragó que s'oposaven als lul·listes, el 1483 anà a Roma per obtenir del Papa ajuda per a la doctrina tomista; tornà a Palma de Mallorca i atacà al mestre Daguí, encara que Caselles sortí malparat i fou destituït del seu càrrec i desterrat a Barcelona. Com a venjança, de caire molt subtil, imprimí el *Directorium inquisitorium* a Barcelona (1503), amb la intenció de destruir el lul·lisme de l'escola del mestre Janer i la figura que en aquests moments —principis del segle XVI— personificava la doctrina de Llull a Mallorca: Pere Daguí».

L'apunt que ens interessa és la part que diu que Jaume Gener era, el 1503, la figura més representativa del lul·lisme a Barcelona, data que ens certificaria que Gener no només no s'estava permanentment a València des de l'any en què li fou concedida la càtedra, sinó que alternava el seu lul·lisme en diversos llocs del regne. No oblidem que el rei li concedí el privilegi d'ensenyar la doctrina lul·liana principalment a València, però ho feia extensiu a tot el regne: «per omnia regna nostra, et maxime in civitate ipsa Valentie.»

El magisteri valencià de fra Gener ha estat reiteradament elogiat per tots els tractadistes que esmenten el nostre monjo. A València, el seu magisteri cristal·litza en una publicació que li havia de donar celebritat perpètua: l'*Ars Metaphysicallis*, editada l'any 1506, i de la qual farem la menció especial que mereix la seva importància dins de la cultura universal.

L'Ars Metaphysicalis

L'Ars Metaphysicalis és l'obra magna de Jaume Gener, i és, gràcies a aquesta, que se'l considera un dels monjos més brillants de Santes Creus. L'esmenten Cornejo, Custurer, Pasqual, Nicolàs Antonio, Torres Amat, Avinyó, Carreras Artau, Salvà,⁶⁷ els referits Rogent i Duran, Miquel Batllori, Jordi Rubió i Balaguer, Jordi Pardo Pastor i molts altres tractadistes actuals, amb un elogi molt encomiàstic a l'edició maguntina de les obres del Beat Lluïl, en el seu primer volum —dels vuit de què consta l'obra—, imprès a Magúncia (1712-1742).⁶⁸

Copiem Eufemià Fort:

L'Ars Metaphysicalis és un curs de doctrina lul·liana, filosòfico-teològic, veritable summa lul·liana de l'època. L'obra acusa una gran maduresa de doctrina per part del monjo de Santes Creus. Pren el seu punt de partida de l'Ars Magna del Beat Mestre i utilitza els principis i els procediments de la mateixa obra per tal de dirigir l'enteniment en la consideració de la naturalesa, la frondosa varietat de la qual apareix una vegada més simbolitzada sota la plàstica forma de l'arbre.

La ruta intel·lectual del curs de l'Ars Metaphysicalis comprèn set llibres o etapes, dedicats respectivament: a) a l'estudi dels principis i figures de l'Art; b) de l'ésser i de la substància; c) de l'Ésser un i tri (teologia); d) de les substàncies espirituals (mística); e) de les celestials (astronomia); f) de les corporals (física); i g) dels éssers de raó (lògica). L'arbre lul·lià de la ciència és recorregut en tota la seva extensió, però sense descurar en cap moment la seva significació ontològica; ja que des de bon començament hom reivindica contra el parer dels nominalistes —«opinionones sophistarum»— la realitat dels objectes sobre els quals versa la metafísica.

A base del parantiu entre els objectes, hom reconstrueix la unitat del saber; en certa manera el llibre de Fra Jaume Gener, renova la tendència enciclopèdica del Beat. Amb tot, al costat dels trets autènticament lul·lians de Gener, apareixen les conegudes concessions a l'escotisme coetani en el tractat de les distincions o formalitats que figura a l'acabament del primer llibre, en nombroses doctrines de detall, i sobre tot, en el barroc tecnicisme escolàstic, que dificulta i dona pesantor a la lectura del llibre.

⁶⁷ Pedró Salva Mallén, *Catálogo de la Biblioteca de Salvà*, València, 1872.

⁶⁸ *Beati Raymundi Lluïl Doctoris Illuminati et martyris opera* (Maguntina 1712-1742).

Aquestes mateixes característiques doctrinals de Gener hom troba en altres lul-listes. Aquestes mixtificacions escotistes empenyeren el lul-lisme cap a les terribles lluites d'escola en les quals lentament es dissol el pensament medieval.

*L'edició de l'Ars Metaphysicalis fou la convergència de la vigorosa personalitat científica del monjo de Santes Creus i la cooperació intel·lectual i econòmica dels lul-listes renaixentistes castellans i italians. La impressió de l'obra generiana és la primera monjoia del lul-lisme valencià, ajudat, abrivat fortament per l'asturià **Alfons de Proaza** i més tard encara per **Nicolau de Pax**. En l'empresa editorial lul-lista d'aquests dos noms preclars de la ciència lul·liana dels primers del segle XVI, començada amb el llibre del monjo de (Santes Creus, col·labora un ciutadà genovès: **Bertomeu Gentile**. Val la pena de retenir una mica els noms d'aquests tres personatges vinculats al nostre monjo santescreuí.*

L'*Ars Metaphysicalis* és un un volum «in 4°» sortit de l'estampa de Lleonard Hutz. Consta de 290 folis; 282 numerats amb xifres romanes i 8 de preliminars sense numerar. L'edició és impresa a ratlla tirada, a 33 ratlles per pàgina i en lletra gòtica de tres mides. La caixa és de 154 x 86 mm.⁶⁹ Els vuit folis preliminars, no numerats, contenen les taules de l'obra.

A manera d'incipit, comença el foli I:

*Ars metaphysicalis naturalis or / dinis cuiuslibet rei intelligibilis arboris nature / reverendi doctoris preclarissimi magistri Jaco / bi Januarii **monachi (de Cabra)**⁷⁰ Tarraconensis dioce / sis: pro senioribus iunioribusque: qui in antiquis / codificibus proficere minime valuerunt: / vel nequaquam inooperunt: ad intelligendum / facillime primum subiectum prime philoso / phie: et objetum prime scientie: aliarumque sub / iecta scientiarum: ipsa posteriorum: sciendumque / objectum formale primumque scibile: alia / que scibilia objecta; ipso posteriora /ratione cuius absque preceptore ipsa / mediante: omnes utique libros seien / tificos: artesque artificiosas: / illuminati doctoris magistri / Raymundi Lull: ac etiam ceterorum omnes doctorum pre / clarissimorum dissertissi / mo-*

⁶⁹ ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (núm. 36, pàg 34-36).

⁷⁰ Aquesta deu ser la paraula (*monachi*) que, en l'exemplar que ens remet la Rosalia Guilleumas, Jaume Gener es declara fill de Cabra.

rumque libros per / se conspicere scire / adque intelligere, ut experien-tia nos / edoctos reddit / profecto in / prescitis.

Al foli III és on fa referència a Bartolomeo Gentile, patrocinator de l'obra, eminent lul·lista italià, deixeble seu.

”

*Epístola reverendi magistri jacobi ja / ner: ad Bartholomeum gentil ingenuum. / Ingenuo adque prestantissimo viro domino **Bartholomeo gentil** ex Jannensium ci / vitate exorti in Valentina enim degenti inclita ur / be **Jacobus Jannuarius cenobii sanctarum crucum / cisterciensis ordinis monachus** humillime se / totum suis mancipatum comendat obsequiis: / et hanc metaphisicalem dedicat artem natu / ralis ordinis arboris nature.*

El màrtir Ramon Llull

Una de les particularitat de l'*Ars Metaphisicalis*, que la fa única i important dins la història del lul·lisme i, més concretament, de la vida del Doctor Il·luminat, és l'ofici que conté, en què per primera vegada a la història Ramon Llull és considerat màrtir. L'existència d'aquest ofici, que probablement s'ha conservat per la cura de Jaume Gener a incloure'l a la seva obra, constitueix per a alguns propugnadors de l'ortodòxia lul·liana un argument considerat decisiu. L'erudit bisbe d'Ourense Damià Cornejo se'n serveix fent elogis al monjo santescreu.⁷¹

Al foli CCLXXXI, verso:

”

Officium gloriosissimi et beatissi / ni martyris magistri raymundi lulli qui passus est / pro christi nomine in Tunici civitate [...]

Jaume Gener eleva a la categoria de màrtir l'encara discutida mort de Ramon Llull. Se sap que fou lapidat a Bugia (Tunis), on hi havia anat el 1314. Històricament s'ha cregut que va morir a causa d'aquesta lapidació, potser en algun indret de Tunis, i que fou traslladat a Mallorca, ja mort. No obstant això, a l'edat de 84 anys, les causes podrien haver estat diverses. La data de la mort de

⁷¹ L'esmenta FORT: Damián Cornejo, *Chronica Seraphica*, vol. III, Madrid, 1696. N'hi ha una altra edició (Madrid, 1734). Totes dues edicions inclouen la *Vida admirable del inclito màrtir Raymundo Lulio*, que s'estampà separatament una vintena d'anys després (Mallorca, 1755).

Ramon Llull se situa entre el desembre de 1315 i el març de 1316, probablement a Mallorca.

L'explícit de l'*Ars metaphysicalis*

L'*Ars metaphysicalis* de Jaume Gener, monjo cistercenc de Santes Creus, fill de Cabra, a la diòcesi de Tarragona, fou acabada d'estampar a València per Lleonart Hutz el 28 de febrer de 1506, amb el suport intel·lectual i econòmic de Bartolomeo Gentile, a qui dedica l'obra, i amb la supervisió del Reverendum Dominum Magistrum Jaume Conill, vicari general i canceller de l'Estudi General de València. Inclou uns versos laudatoris a la figura de Llull, «Carmen endecasyllabum in laudem Raymundi Lulli», i uns versos dirigits al lector, «Alphonsus de Proaza ad letorem», ambdós d'Alonso de Proaza. També inclou el privilegi que el rei Ferran II va atorgar a Jaume Gener l'any 1500, i finalment l'ofici dedicat al màrtir Ramon LLull al qual ens hem referit.

Al foli CCLXXXII, l'explícit diu:

*Hec ars methaphysicalis naturalis or / dinis arboris nature fuit tradita
imprès / sori per ingenuum virum Bartholomeum gen / til mercatorem:
cuius expensis fuit in / presa in inclyta urbe valentia per discre 7 tum
virum Leonardum hutz germani ce / nationis. Anno salutis xpristiane
millesimo / quingen-tesimo sexto. Ultimo calendas marti. / Deo gratias.*

Aquest Jaume Conill, que sent vicari general de València, l'any 1506, va donar permís per estampar l'*Ars Metaphysicalis* de Jaume Gener, és el mateix que a Roma va ser jutge i comissari destinat a examinar el llibre de Pere Daguí, per part de la comissió que va nomenar Sixt IV (a principis de 1484), i que es resolgué en època d'Innocenci VIII, en el seu primer any de pontificat (abans del mes d'agost de 1485).⁷²

⁷² ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada (pàg. 6 i 7)

Els encomis

L'*Ars Metaphisicalis* del monjo de Santes Creus és l'obra que li ha valgut més elogioses demostracions d'estima, i la que el consagrà com a egregi doctor lul·lià. La inclusió en l'edició maguntina de les obres de Lull del privilegi reial a favor de fra Jaume Gener i l'aprovació de l'obra per part de les autoritats valencianes, al qual ens hem referit, van servir perquè els lul·listes s'adonessin de l'enorme importància dels seus escrits, més que no pas de la transcendència del seu magisteri.

Els encomis dels editors maguntins, en general, no són massa pròdigs; però per al nostre mestre no van regatejar elogis:

Reverendus Doctor et Praeclarissimus magister Jacobus Januarius, monachus cisterciensis ordinis Tarrachonensis dioecesis; doctissimus hic discipulus de Arte sui Illuminati magistri praeclare scribit; egregius hic lullista; scripsit insuper celeberrimus hic Autor [...]

I, en parlar de l'*Ars Metaphisicalis*, en fan aquest ponderat judici:

[...] hunc vero librum dignis simum arbitror, qui tamquam insignis thesaurus scientiae Lullianae libris et Bibliothecae Beati Raymundi adjungantur.

I per si això fos poc, el nostre monjo no solament va ser invocat com a autoritat per argumentar la importància de la doctrina lul·liana, sinó que foren transcrits llargs fragments de l'*Ars Metaphisicalis* per corroborar-los. Dins de l'edició maguntina, doncs, l'esment de fra Jaume Gener, monjo de Santes Creus, hi és reiterat i ho és amb tots els honors, i el testimoni que s'hi retreu del nostre mestre esdevé un dels més extensos i més valorats.

L'insigne apòlogista P. Pasqual,⁷³ tan acèrrim defensor del lul·lisme, té un alt concepte del nostre monjo, com ho indiquen aquestes paraules:

No le toca el menos lugar entre los célebres lulistas al P. M. Don Jayme Janer, monge de mi sagrada Religión Cisterciense en el monasterio de Santas Cruces de Cataluna, como lo declara su Arte Metaphysical, que

⁷³ Antoni Ramon Pasqual i Fleixes (Andratx, 1707 – Palma, 1791), lul·lista. Fou monjo cistercenc del monestir de Santa Maria de la Real, a Mallorca.

se estampo en Valencià ano 1506 cuya impresión, para mayor lustre del autor, padeció alguna adversidad, oponiéndose algunos a su edición; pero logró una cèlebre aprobación, que le vindico de toda calumnia dada por los insignes Personages Vicarios Generales del Senor Arzobispo de Valencià, ambos Cathedráticos en aquella Universidad, y uno de ellos Rector de la mis-ma, juntamente con otros dos doctores Cathedráticos. En este libro casi perpetuamente usa el P. M. Janer de la práctica del Arte de Lullio.

El mateix P. Pasqual diu que el mestre Jaume Gener manifesta la utilitat de l'art lul·liana en el llibre *Ars Metaphisicalis*, «in quo egregie tum in Philosophia, tum in Theologia manifestat suas resolutiones ex fundamentis Artis Lullianae».

Per la seva idoneïtat en el present treball, afegim també el que en diu Josep Torres i Bages:⁷⁴

La tendència naturalista, o sia l'estudi directe i experimental de la matèria, iniciat per Lull, tingué a Catalunya un doctor il·lustre, qui enllaçà aquest estudi amb el de la metafísica, en la persona del mestre Jaume Janer (Januarius), monjo de Santes Creus. Ja'l rei Alfons d'Aragó, desde Nàpols, en 1449, havia donat privilegi i promès protecció a Llobet (Lupetus) per a ensenyar la doctrina luliana i fins per a erigir escoles on s'ensenyés.

*El rei Ferran, en el privilegi donat a Fra Jaume Janer en 1500, suposa ja existent i fundada una escola amb rendes pròpies per l'ensenyança del lulisme a Valencià, en qual ciutat ensenyà i publicà son llibre *Ars metaphisicalis* **el savi monjo de Santes Creus**. Sa concepció científica és grandiosa, mes atrevida i que, sens explicacions i a no ésser el sentit catòlic que domina en l'escriptor, se podria pendre per monista, com ara diuen; puix al voler provar, seguint a son Mestre, que l'Universal és un Ens real, diu: «Omne quod est sub lunae globo, dicitur elementatum, aut vegetatum, aut sensatum, aut imaginatum vel rationatum (!) ultra haec nihil esf...y» I al dir això es funda en els experiments dels alquimistes i en les transformacions que ells obren i es poden veure **in alembico**.*

⁷⁴ TORRAS I BAGES, Josep, *La tradició catalana. Estudi del valor ètic i racional del regionalisme català*, Barcelona, Editorial Ibèrica, 1913³, pàg. 264 i 265.

I per no separar-ho del text, Torres i Bages també es refereix a Dagú:

”

Altre català il·lustre, que és com qualificat testimoni del vol que prengué en nostre país el realisme lulià, en lo que atany a l'estudi experimental de la matèria, és el mestre Pere Deguin prevere secular, de Montblanch, i inquisidor general (?) per tota Espanya. Degui funda la preferència del règim experimental sobre del racional en una raó teològica; puix diu que, havent el pecat original alterat el compost humà, l'ordre de l'adquisició dels coneixements ha quedat també alterat, estant en certa manera supeditada la raó al coneixement sensible, per lo qual en l'estat actual el coneixement és de compositis ad simplicia et a simplicibus ad divina, essent, doncs, el coneixement de la matèria base dels altres coneixements.

L'any 1510 sortien de les premses de Joan Jofre quatre obretes de Ramon Llull en un sol volum, sobre el qual comenten Rogent-Duran:

”

La impressió d'aquestes quatre obres i la de l'ars Metaphysicalis de Jaume Gener són les primeres monjoies del lul·lisme a València, introduït per l'asturià Alfons de Proaza, que anà a establir-se a la ciutat llewantina i publicà el seu elogi en uns versos molt celebrats. De primer tot sol, i després col·laborant amb Nicolau de Pax, Proaza publicà a València en l'espai de 1510 a 1515, tres reculls d'obres de Llull interessantíssims.

Els deixebles i les connexions lul·listes de Jaume Gener

Jaume Gener va conèixer l'obra de Ramon Llull a Santes Creus, influït per l'abat Pere de Mendoça, en la mateixa època en què va entaular amistat amb Pere Deguí, potser primer a Montblanc. Ambdós personatges estaven molt ben relacionats amb el rei Ferran II, que rebé la influència lul·liana del papa Alexandre VI, del seu conseller Bernat Boïl i del mateix Dagú. A València, l'obra de Jaume Gener arribà, mitjançant Alonso de Proaza, al cardenal Cisneros i a Nicolau de Pax, al capdavant de la Universitat d'Alcalá d'Henares, i des d'aquí, a Juan de Herrera i al mateix rei Felip II de Castella.

Els deixebles de Jaume Gener cal situar-los per les seves connexions. Primer, València. Jaume Gener troba en Alonso de Proaza, humanista consumat, professor de Retòrica a la Universitat de València a principis del segle XVI, el seu deixeble més important. Fou Proaza qui portà l'obra de Gener al cardenal Cisneros, del

qual fou secretari en els darrers anys de vida del cardenal, i a la Universitat d'Alcalà d'Henares, d'on Nicolau de Pacs⁷⁵ fou el primer titular de la càtedra de Filosofia i Teologia Lul·liana. La connexió generiana València-Alcalà-Madrid és innegable.

A Barcelona, hi havia un dels altres grans deixebles de Jaume Gener: Joan Baró, que havia professat Teologia a París. Baró, al davant de l'Escola Lul·liana de Barcelona, en fou mestre del 1493 al 1495, lector el 3 de febrer de 1497 i titular el 26 de maig de 1497 i, posteriorment, el 1505.

A Mallorca el deixeble generià més notable és Gregori Genovart, mestre del citat Nicolau de Pacs. Entre els generians mallorquins també cal esmentar Jaume d'Olesa.

*Seria encara fàcil establir relacions i dependències entre el monjo de Santes Creus i Gregori Genovart i Jaume d'Olesa. Sembla que aquests dos mestres mallorquins estimaren en molt l'amistat amb mestre Gener. El darrer d'ells, amb tot, alguna vegada es descantellà i actuà al marge del grup acabadillat més o menys pel nostre monjo. Sabem que va escriure, encara que segurament no va publicar, un tractat en el qual acusava Pere Degui d'heterodòxia («Fornax Jacobi Oiesia, civis Belearici constructa in exaniinationem nononinium sed aliquorum errorum Petri Daguini pseudo Lullistae») (JOAQUIN M. BOVER, *Biblioteca Ae Escritores Baleares, Palma, 1863, vol. II, p. 11*). L'un i l'altre d'aquests dos mestres deixaren la seva estela entre els erudits del seu temps.*

A Itàlia, el mercader genovès Bartolomeo Gentile fou el més destacat deixeble generià, no només per haver patrocinat la impressió de l'*Ars Metaphysicalis*, sinó per la creació d'obra pròpia.

A Madrid, cal esmentar la devoció que va adquirir Juan de Herrera (1530-1597) arquitecte del Escorial, per l'obra de Jaume Gener. Afecte a les doctrines lul·listes, sabem que a la seva biblioteca tenia un exemplar de l'*Ars Metaphysicalis*.

I, finalment, Joan Bonllavi, deixeble de Proaza a València, ciutat on desenvolupà el magisteri generià, i on publicà, per primera vegada en català, el text de *Blanquerna*, de Ramon Lull.

⁷⁵ Nicolàs de Pax, humanista asturià, fou qui havia posat en relació Proaza amb el cardenal Cisneros. És indubtable que el millor servei que el fundador de la Universitat Complutense va fer al lul·lisme consistí en la creació d'un fons lul·lià a Castella. L'any 1508 s'inaugurà la Universitat d'Alcalà i, entre els seus primers mestres, escollits personalment pel cardenal fundador, hi anà Nicolàs de Pax, des de València.

La pobra biografia de Jaume Gener

Sense aventurar-nos a fer cap dissertació sobre el tema, el període cronològic en què se centra aquest treball (finals del segle XV i principis del segle XVI) és una època en la qual es produeixen alguns dels canvis més trascendentals de la història: la caiguda de Constantinoble (1453), que marcà la fi de la història clàssica, o el mal anomenat *descobrimet* d'Amèrica (1492), considerat com el punt de partida de la història moderna. Entremig d'aquestes dates, cap al 1450, hi ha la invenció, o més ben dit la posada en marxa per part de Gutenberg, de la impremta de tipus mòbils, que fou una veritable revolució tecnològica. Fins a aquesta data tot s'havia escrit i copiat a mà, fins i tots els incunables, llibres fets a mà i copiats d'igual manera, al llarg dels segles.

Amb la impremta, establerta a Barcelona aproximadament el 1474,⁷⁶ Pere Daguí, Jaume Gener i Joan Bonllavi es troben entre els primers humanistes que van disposar d'aquesta tecnologia per difondre la seva obra. Tot i això, el que coneixem d'aquests personatges és la seva obra, més que no pas la seva vida.

De Jaume Gener no en sabem gran cosa més del que hem comentat suara. Podem suposar algunes coses, espigant entre la collita d'alguns erudits que s'han aventurat a donar per fet algun detall poc documentat. Hem llegit, per exemple, que Jaume Gener va substituir Pere Daguí a la Cort dels Reis Catòlics i potser a la capellania reial. Aquesta notícia, de la qual potser es podrien trobar documents, ens obriria les portes a un possible apostolat lul·lià de Jaume Gener, implícit amb les prolongades estades reials a diverses ciutats.

On va anar a parar Jaume Gener després de València? Quan i on va morir? Encara no ho sabem. Es creu que va acabar els seus dies a Sevilla. Però també podria haver mort a València, a Mallorca, a Roma, a Barcelona, a Lleida, a Reus, a Santes Creus, o potser a Cabra; ho cito amb simpatia. El que sí que sabem és que va passar per totes aquestes ciutats, i en totes deixà una xarxa de deixebles àmplia i espessa que caldrà estudiar.

⁷⁶ MADURELL, Josep M., RUBIÓ, Jordi, *Documentos para la historia de la imprenta y la librería en Barcelona (1474-1553)*, Gremios de Editores, de Libreros y Maestros Impresores, Barcelona, 1955.

Full de l'obra *Ingressus facilis rerum intelligibilium*, de Jaume Gener. Pere Miquel, Barcelona, 21 de juny de 1492. Exemplar de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

En primer terme, Cabra, vila nadiua de Jaume Gener. Al fons i al centre, Montblanc.

Segell de Leonard Hutz.

■ Joan Bonllavi

Joan Malbech (després Bonllavi) era natural de Rocafort de Queralt, a la Conca de Barberà; ell mateix ho deixà escrit al pròleg de la seva edició del *Blanquerna*, el 1521. Sabem, pel seu testament, que el seu pare era Pere Malbech, pagès, mentre que la seva mare es deia Eulàlia. Ambdós ja havien mort en testar Bonllavi el 15 de febrer de 1526. Tenim, per tant, la data de la seva mort, però ignorem la data de naixement.

Sabem, també pel seu testament, que tenia dos germans: Antoni i Caterina Malbech. Antoni, en el moment de testar, ja era difunt. Caterina Malbech estava casada amb Pere Duch, de Conesa. També hi figura un nebot, fill potser de Pere i de Caterina, de nom Joan Duch, al qual es distingeix amb el qualificatiu de *parvulus*. Hi figura també un altre Joan Duch, prevere, que suposem que era germà de Pere Duch, el qual va rebre diversos llegats del testament de Bonllavi. Aquesta era la família rocafortina de Joan Bonllavi, amb la qual devia mantenir relació.

A Barcelona, ciutat on va morir el febrer de 1526, vivia a casa d'una cosina germana de nom Joana, vídua de Lluís de Guardamal, tractant de bestiar. Suposem, pel fet de viure a casa d'una familiar a Barcelona, que la resta de família no vivia a la capital catalana, i, per tant, podrien residir als seus llocs d'origen: a Rocafort de Queralt o, potser, a Conesa, també a la Conca de Barberà.

Conesa era, durant el segle XV, una important senyoria de Santes Creus. És versemblant pensar que Joan Malbech (que potser encara no s'havia canviat el nom pel de Bonllavi) s'hagués afecionat a la filosofia lul·liana influït per l'entorn humanista santescreuís, afavorit per l'abat Pere de Mendoça, i amb Jaume Gener com a monjo erudit. La bona relació que va mantenir Bonllavi amb els seus parents de Conesa quedà certificada en el seu testament, mitjançant el qual deixava el bé més preuat, la seva biblioteca, al seu nebot Joan Duch, tot i que amb l'excepció dels llibres de Ramon Llull.

La biografia de Bonllavi ens la facilita Rosalia Guilleumas en el treball que ha estat la nostra font major documental.⁷⁷ Ens referim, naturalment, a l'article que va publicar Guilleumas amb Josep M. Madurell a la *Revista Valenciana de Filologia* sota el títol «La biblioteca de Joan Bonllavi, membre de l'escola lul·lista de València al segle XVI».

⁷⁷ GUILLEUMAS, Rosalia, i MADURELL, Josep M., obra citada.

El cognom Malbec

El jove Malbec, aprofitant el joc que li oferia la llengua, canvià —com era costum en l'humanisme de l'època— el sentit fonètic negatiu del seu cognom «Mal-bec» per un altre amb un significat positiu i més eufònic: «Bon-llavi». No hem de fer cas dels que dedueixen que Bonllavi era un cognom d'origen jueu, tot ignorant, probablement, el referit canvi de cognom: «jueu d'origen, jo diria, pel cognom, com tots els Bonastre, Bonfill i Bonhome.»⁷⁸ Bonllavi no és un cognom amb família, sinó una modificació interessada del cognom original Malbec. La nostra insistència en aclarir l'origen del cognom del filòsof rocafortí rau en la voluntat de desmentir l'origen equivocat que hom li suposava.

Cercant l'origen del cognom Malbec i de com arribà a la Conca de Barberà, ens hem de fixar, primer, en la varietat de raïm blanc de nom Malbec, que es produeix sobretot a Caors (Occitània). Efectivament, l'origen del cognom Malbec o Malbec h'hem de cercar a Occitània, on hi ha famílies amb escuts nobles d'aquest llinatge des del segle XII.⁷⁹ A la Conca de Barberà, on no és estrany trobar altres cognoms de procedència occitana, aquest cognom està documentat, al segle XV, a Conesa i a Sarral,⁸⁰ precisament els dos pobles més propers a Rocafort de Queralt, lloc de naixement del nostre insigne lul·lista.

Joan Bonllavi, a València

Ignorem d'on va rebre la vocació per convertir-se en seguidor de la doctrina de Ramon Llull. Podem suposar que fou del mateix Jaume Gener o del cercle de Santes Creus. És possible, també que, afavorit per l'abat Pere de Mendoza, consanguini del rei Ferran II, anés a Barcelona i es formés a la seva Escola Lul·liana, una de les més prestigioses de finals del segle XV. D'altra banda, la relació que Joan Bonllavi va mantenir amb diversos membres dels Çapilla, una important família barcelonina, a la qual remet el *Blanquerna* ja editat, juntament amb els altres supòsits, fan que la presència de Bonllavi a Barcelona, abans d'anar a València, sigui versemblant.

⁷⁸ LLOVET, Jordi, «Llull i els lul·listes, tots folls», a *El País*, Barcelona, 18 de maig de 2016.

⁷⁹ LA CHESNAYE DESBOIS, François Alexandre Aubert de, *Dictionnaire de la noblesse*, París, 1775.

⁸⁰ MOREU-REY, Enric, «Antroponímia en 1496 a les comarques tarragonines», a *Antroponímia, història dels nostres prenom, cognoms i renoms*, Universitat de Barcelona, 1991.

Bonllavi era a València abans de 1512, data en què Alonso de Proaza va editar i corregir una nova impressió de les obres lul·lianes: la *Nova Lògica*, de Ramon Llull, feta a València l'any 1512, encapçalada per una epístola d'Alfonso de Proaza a Joan Bonllavi, «Joanni suo quamdilectissimo cognomento Boni Labii». Jordi Pardo Pastor precisa que aquesta edició del *Liber de Lògica Nova* de Llull contenia, a més a més, el *Liber de ascensu et descensu intellectus* i el *Liber correlativorum innatorum*. La *Joanni Bonlabii Epístola* anava dirigida al seu deixeble, amb l'objectiu que abandonés el que estava fent i es dedicés a fons a la doctrina del Beat Ramon Llull. Segons Pardo Pastor, ens trobem davant d'una mena de *captatio benevolentiae* dirigida tant a Bonllavi com a tot aquell qui llegís el text, i que tenia com a finalitat captar adeptes al moviment doctrinal lul·lià: «tots els que vulguin convertir-se a la doctrina de Raimon que llegeixin, interpretin, i —per al bé públic— difonguin les seves obres.»⁸¹

A través d'aquesta carta sabem que Bonllavi va ser mestre en arts i prevere a València, que era deixeble de Proaza i que era alhora professor de Retòrica i Poètica als Estudis Generals de València. Rosalia Guilleumas creu que és probable que hagués iniciat, o almenys seguit, els seus estudis a València, i que fou en aquella universitat on es gradués, essent alumne del mateix Proaza, que regentava la càtedra de lul·lisme des de 1507. Mitjançant la mateixa epístola, la historiadora dedueix que fou en aquella època que es devia iniciar en el lul·lisme —en plena florida per obra de Jaume Gener i d'Alfonso de Proaza.

Entre aquestes dues dades que transcorren a València —l'edició de la *Nova Lògica* (1512) i la del *Blanquerna* (1521), obra que li havia de donar un lloc remarcable entre els lul·listes— només han de passar nou anys. És el temps que sabem que Bonllavi era a València. El que ignorem, encara, és quan Joan Bonllavi hi va arribar, i d'on provenia.

Durant la seva estada a València, Bonllavi es degué relacionar estretament amb el nucli universitari i eclesiàstic de la ciutat. Ja hem esmentat el seu lligam amb Proaza, professor als Estudis Generals; afegim que el *Llibre d'oracions e contemplacions*, annex a l'edició del *Blanquerna*, va adreçat al canonge de Segorb Lluís Despont, del llinatge del bisbe de València, Ramon Despont (1288-1312), dels quals fa un gran elogi, així com també del bisbe de Segorb, Gilabert de Martí (1500-1530). Per altra banda, i en el mateix pròleg, Bonllavi fa referència a les seves relacions a Barcelona. En el darrer paràgraf, quan oferí l'obra ja enllestida

⁸¹ PARDO PASTOR, Jordi, «El cercle lul·lià de València: Alonso de Proaza i Joan Bonllavi», a *Zeitschrift für Katalanistik*, vol. 14, Freiburg, 2001, p. 33-45.

al seu promotor, el canonge de Mallorca Gregori Genovart, li recomanava de remetre-la al «magnífich S. mossèn Bernat Çapilla,⁸² de Barcelona, y a la magnífica S. Na, Ysabel Ferrera, sa muller», les moltes virtuts dels quals —diu— «tinch be conegudes y praticades», i al regent de la cancelleria d'Aragó, «miçer Federich de Gualbes» i a «Na Stefania Çapila de Gualbes, sa muller». Aquesta relació amb Barcelona és corroborada també per dos documents descoberts pel senyor Madurell, ambdós del mateix any 1521,⁸³ el de la publicació del *Blanquerna*.⁸⁴

L'edició del *Blanquerna* i els seus crítics

Joan Bonllavi ha passat a la història com a primer editor del *Blanquerna* en català. Però d'aquest prevere rocafortí, deixeble de Jaume Gener i d'Alfonso de Proza, se n'ha parlat poc i gairebé no s'esmenta mai res de la seva vida. La seva biografia s'ha divulgat molt poc, i de forma poc precisa. Així i tot, el lul·lista de Rocafort de Queralt ha estat objecte i referència de diverses controvèrsies, entre les quals la dels que defensen que el valencià és una llengua que no té res a veure amb el català. Sigui com sigui, Bonllavi va «cometre l'errada» de posar a l'incipit del *Blanquerna*, en la impressió de l'edició *princeps* en català, el 1521, que l'havia estampat en llengua valenciana.

[1. Portada] *Blanquerna: qui tracta [...]* Traduit: y corregit ara nouament dels primers originals: y estampat en llengua Valenciana.

⁸² Els Çapila eren una de les grans famílies de burgesos barcelonins, i diversos dels seus membres havien tingut càrrecs públics. Un Bernat Çapila júnior va ser recomanat per Ferran II al batlle reial per ser elegit batlle de Barcelona. Estefania Çapila, que pertanyia al mateix llinatge i era muller de Frederic de Gualbes, degué tenir algun parentiu amb mossèn Esteve Çapila, també ciutadà honorat de Barcelona. En l'inventari dels seus béns, dretat el 8 de juliol de 1531, entre els seus llibres apareix un «libre de stampa cubert de pregamí intitulat *Epistola proemial del reverent mossèn Joan Bon Labi*». La redacció d'aquest títol sembla indicar que es tractava d'un exemplar de l'edició del *Blanquerna* sense portada o dels plec solts que contenien l'epístola dedicatòria. En tot cas, la presència d'aquesta obra en una biblioteca d'onze volums i sense cap obra lul·liana indica clarament una relació directa amb Bonllavi. També els Ferrera i els Gualbes pertanyien a l'estament de ciutadans honorats; un, Joan de Gualbes, ja era regent de la Cancelleria d'Aragó l'any 1510. Per tot allò que fa referència als Ferrera, família estretament lligada a l'Escola Lul·liana de Barcelona, vegeu J. M. MADURELL, «Escuela Luliana de Barcelona», a *Analecta Sacra Tarraconensia* 23, Barcelona, 1950, nota de Rosalia Guilleumas.

⁸³ Arxiu de Protocols, Pere Saragossa, llig. 5, man. anys 1521-1522, nota de J. M. Madurell.

⁸⁴ GUILLEUMAS, Rosalia, i MADURELL, Josep, obra citada.

Aquesta simple nota ha estat motiu d'una maleducada controvèrsia lingüística, que, més que fer llàstima, a hores d'ara fa riure. Però la ignorància només fa mal a aquell que la pateix; els altres en som immunes. Bonllavi ha servit d'estendard per fer mal a la llengua valenciana; llàstima que no hagi estat per aixecar-la ben amunt. Però el que realment ha fet mal a l'honor del prevere de Rocafort no ha estat aquesta qüestió lingüística, sinó les opinions crítiques a la qualitat de la seva obra. Permeteu-me, tot i que m'avanço als esdeveniments, fer un incís per citar un treball interessantíssim sobre el prevere rocafortí que va fer el professor Albert Soler: «Joan Bonllavi, lul·lista i editor eximi».⁸⁵ Cito textualment:

”

D'entre els molts treballs que ha inspirat el mestratge de Germà Colón,⁸⁶ en sobresurten dos de relacionats amb l'edició del Blaquerna que va dur a terme Joan Bonllavi el 1521 a València. Es tracta dels estudis lingüístics de Michael Metzeltin (1974), que compara les versions catalana, occitana i impresa del Llibre d'amic e amat, i de Beatrice Schmid (1988), que, de forma més específica, compara les versions catalana de la novel·la i pretesament valenciana del Blanquerna de Bonllavi. No crec que m'equivoqués gaire si suposava que a l'origen d'aquests treballs (sobretot del segon) hi ha una pregunta que s'havia formulat Germà Colón, i que va publicar al cap dels anys, una mica com de passada.

Continua Soler citant Germà Colón:

”

El que sorprèn és que el canonge Genovart, que fou l'instigador i el mecenas d'aquesta impressió en «llengua valenciana», era mallorquí. I Bonllavi havia nascut a Rocafort de Queralt (Conca de Barberà) [...] Si, exteriorment, l'edició sembla marcar la fragmentació de la llengua, en el fons prova la seva unitat: mecenas mallorquí, editor català, impressor i públic valencians. (Colón, 1978: 49, n. 30).

⁸⁵ SOLER, Albert: «Joan Bonllavi, lul·lista i editor eximi», a *Miscel·lània Germà Colón* 4, Abadia de Montserrat, 1995, p. 125-150. Aquest treball s'inscriu en el projecte d'investigació PB91-0662 de la DGICYT que es duu a terme al Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona.

⁸⁶ Germà Colón i Doménech (Castelló de la Plana, 1928) és un dels lingüistes més importants per a la filologia romànica i la lexicologia catalana. Actualment és catedràtic emèrit de la Universitat de Basilea.

En efecte —conclou Soler—, d'això se'n diu una edició ecumènica!

Els estudis esmentats han posat de manifest fins a quin punt l'edició del *Blaquerna*, que va dur a terme Joan Bonllavi el 1521 a València, no presenta una reelaboració de l'original amb la finalitat d'accentuar-ne diferències diatòpiques, sinó per modernitzar-ne la llengua.

Malgrat tot, alguns estudiosos lul·lians, en referir-se a Bonllavi, el van tractar de manipulador, impostor, vandal.⁸⁷ Bonllavi ha estat objecte dels més grans insults que hom pot fer a una persona que, com veurem, no només té el mèrit de posar a l'abast del públic del Renaixement el *Blanquerna* en català, sinó que la seva edició de 1521 és el primer llibre dels 280 que va escriure Ramon Llull que s'imprimia complet, tot sencer, en català. El que potser van passar per alt alguns dels que tan alegrement l'han difamat és que Bonllavi no era un canonge qualsevol. Joan Bonllavi hauria seguit els passos dels seus mestres potser a Mallorca, a l'Escola lul·liana de Barcelona i a València. Fou deixeble de Jaume Gener, i probablement amic; també d'Alonso de Proaza. I era el posseïdor de la biblioteca lul·liana més important del seu temps. Ningú amb aquesta trajectòria no mereix ser tractat amb tan de menyspreu, ans al contrari. Com podrem observar, cal treure's el barret davant del de Rocafort i, com a paisans seus, estar-ne orgullosos.

El mateix Albert Soler no es fia ni dels que, amb ganes de quedar bé, reconeixen que «Bonllavi duagué a cap una empresa meritòria». I citant el treball de Guilleumas i Madurell, al qual ens referirem tot seguit, Soler acaba dient: «és ben bé una paradoxa del destí, que un home que va voler amagar el seu cognom familiar «Malbec» amb l'eufònic i expressiu «Bonllavi», hagi acabat essent objecte de tota mena de menyspreus.» L'adjectiu que li dedica en el títol del seu treball «Joan Bonllavi, lul·lista i editor eximi» vol tenir un efecte compensatori i rescabador. Soler encara és més contundent quan, en els estudis sobre Bonllavi, manifesta la

⁸⁷ En aquesta línia, Albert Soler cita el lul·lista Mateu Obrador i Bennàssar i també Salvador Galmés i Sanxo. Mateu Obrador potser va ser el primer a retreure-li la seva intervenció en l'original lul·lià: «y talment sembla que a estones s'hi sent el gisch de la ploma pecadora que l'afollava, esmenantlo ab mots y frases que la d'En Lull no empri may; y vos fan l'escrúu y esgarriador efecte del emblanquinat de calç demunt el colrat pedreny de les antigues naus y capelles gòtiques» (1904, pàg. 33). Salvador Galmés li va destinar, en diverses repeses, un bon reguitzell de retrets: «traducció abominable», «desvergonyiment» (ORL: IX, 1914, pàg. XX), «vandalisme literari», «diria deformadora del lèxic», «afany d'aclariment desnaturalitzador», «text tarat lingüísticament» (ORL: XVIII, 1935, pàg. XXVI), «mà irreverent», «culpable intervenció» (GALMÉS, 1933-54, I, pàg. 14); vegeu, encara, RD núm. 76, Carreras, 1939-43, II, pàg. 256; i GADEA, 1989, pàg. 195.

voluntat de «contribuir a rehabilitar un home que ha estat incomprès i bescantat com pocs en la història de les nostres lletres».⁸⁸

Recentment, com a peça destacada dins de l'Any Llull, el seu comissari, el professor Joan Santanach, ha dirigit l'edició facsímil del *Blanquerna* de Bonllavi de 1521, a partir d'una còpia que hi ha a la biblioteca de la Universitat de Barcelona. Santanach, en el pròleg de nou pàgines que acompanya aquesta edició, manifesta que Joan Bonllavi, «amb l'edició del *Blanquerna* va contribuir a “recuperar, difondre i prestigiar el romanç de Ramon Llull”».

Precisament l'edició i difusió de l'obra de Llull, juntament amb l'escola i amb el proselitisme (la pretensió de convertir l'infidel a través de la convicció), és la veritable tasca d'un lul·lista.

Bonllavi a Barcelona (1521)

Després de cloure l'edició del *Blanquerna*, que havia acabat d'estampar a València el 30 de maig del mateix any 1521, Bonllavi es va traslladar a Barcelona per iniciar-ne distribució. La promoció editorial a València probablement ja estava ja esgotada i era el moment d'obrir mercat a Barcelona. Els dos documents descoberts per Madurell, als quals es refereix Guilleumas, daten, respectivament, del 3 d'octubre i del 17 de novembre de 1521, dates en què Joan Bonllavi era ja a Barcelona; els dos fets que expliciten són prou evidents.

En el primer document, *Joannes Bonlavi, presbiter loci de Rochafort*, fa de testimoni en l'apostament d'un aprenent a casa del llibreter de Barcelona Francesc Trinxer. A l'altre document, Bonllavi nomena procurador el prevere Gabriel Thomàs, beneficiat de la Seu, i el faculta per cobrar tota mena de crèdits de l'atorgant. Aquest Gabriel Thomàs figura com a marmessor en el testament del mateix Bonllavi, cins anys més tard. En aquest segon document, Bonllavi hi figura com a «presbiter Barcinonensis», la qual cosa sembla indicar que, malgrat que continuava vinculat a València per l'edició i distribució del *Blanquerna*, ja havia iniciat el seu trasllat definitiu a Barcelona.

⁸⁸ «Com espero posar de manifest, no crec just ni tan sols el benintencionat «cal reconèixer que Bonllavi dugué a cap una empresa meritòria», de B. SCHMID (1988: 329). És ben bé una paradoxa del destí que un home que va voler amagar el seu cognom familiar «Malbech» (vegeu GUILLEUMAS-MADURELL, 1954, 24) amb l'eufònic i expressiu «Bonllavi», hagi acabat essent objecte de tota mena de menyspreus. L'adjectiu que li dedico en el títol del present treball vol tenir un efecte compensatori i rescabador...»

Aquest paper de distribuïdor de les edicions valencianes és confirmat encara pel fet que en l'inventari es faci esment d'una «bala de llibres de stampa desligats y de forma de full, intitulats quiscú Ars inventiva veritatis magistri Raymundi Lull, y són vint-y-tres peces, estan en cinch plechs y encordats ab un bançolot molt dolent». Dos exemplars més de la mateixa obra, estampada l'any 1515, es trobaven en poder, segurament com a dipòsit, dels llibreters Carmini Ferrer y Trinxer; i en el mateix inventari figuren, encara, cinc exemplars, també deslligats, de l'edició del Blanquerna.⁸⁹

A banda de la seva activitat divulgadora del Blanquerna, Bonllavi es devia establir a Barcelona per exercir com a professor de lògica i de doctrina lul·liana, probablement a l'Escola Lul·liana, a la qual llegà els seus manuscrits en el seu testament. En una clàusula del testament, deixava a la vídua Guardamal «tot ço que la ciutat li devia per aquestes ensenyances», i en l'inventari figurava un llibre, «en lo qual aportave lo compte dels estudiants tenie en casa, y de alguns altres ab qui contribuïe».⁹⁰

Ignorem encara l'edat de Bonllavi, però de la seva biografia es dedueix que potser el retorn a Barcelona era degut també a la voluntat d'estar a prop dels seus familiars, veient avançada la seva edat, o per altres causes que ignorem.

El testament i el preuat inventari de Joan Bonllavi

Joan Bonllavi degué morir a Barcelona entre el 15 i el 20 de febrer de 1526, dates, respectivament, del testament i de la seva publicació. Segurament, va ser enterrat a la Seu, tal com havia disposat. Pels documents descoberts se sap que vivia a casa de la seva cosina germana Joana Guardamal, on tenia un aixovar domèstic propi, ben especificat en l'inventari. L'inventari que va publicar Rosalia Guilleumas⁹¹ en el seu treball va ser elaborat entre el 21 de febrer i l'1 de març. El 24 de maig de l'any següent, acomplerts ja tots els llegats per part dels marmessors, aparegué la definició del testament.

La relació familiar més íntima de Joan Bonllavi, almenys a l'època final de la seva vida, va ser amb la seva cosina germana Joana, vídua del tractant de bestiar

⁸⁹ GUILLEUMAS, Rosalía, i MADURELL, Josep, obra citada.

⁹⁰ GUILLEUMAS, Rosalía, i MADURELL, Josep, obra citada.

⁹¹ GUILLEUMAS, Rosalía, i MADURELL, Josep, obra citada.

Lluís de Guardamal, resident a Barcelona. A ella li són assignats els principals llegats del testament.⁹²

La biblioteca de Joan Bonllavi va ser llegada al seu nebot Joan Duch, de Conesa, amb excepció dels llibres de Ramon Llull. D'entre aquests, els manuscrits havien de passar a l'Escola Lul·liana de Barcelona; dels impressos no se'n fa una menció expressa, però, en canvi, es van distribuir en diversos llegats a diferents persones: Joan Duch, prevere; a Joan Duch, *parvulus*; i als marmessors Gabriel Thomàs i Galceran Llull. La relació exacta la publicà Rosalia Guilleumas al treball al qual ens estem referint.⁹³

Gràcies al testament redactat el 15 de febrer de 1526 i fet públic el 20 de febrer següent, i també a l'inventari realitzat entre el 21 de febrer i l'1 de març del mateix any, coneixem la major part de les dades biogràfiques de Joan Bonllavi, i, amb l'inventari, també una bona part de la història del lul·lisme.

La importància de la biblioteca de Joan Bonllavi

La descripció exhaustiva de la biblioteca de Joan Bonllavi és l'objecte del treball que Rosalia Guilleumas va publicar l'any 1954 a la *Revista Valenciana de Filologia* i al qual ens hem referit continuadament en aquestes notes biogràfiques. És per aquest motiu que preferim deixar que sigui la mateixa Rosalia Guilleumas qui ens expliqui la importància de la biblioteca de Joan Bonllavi, atès que el nostre treball no ha d'anar més enllà de la relació que hem buscat del lul·lista rocafortí amb les terres de la Conca de Barberà i de l'Alt Camp, i amb els seus paisans Pere Daguí, de Montblanc, i Jaume Gener, de Cabra. Escriu Guilleumas:

La formació universitària filosòfico-teològica de Joan Bonllavi ens és coneguda mercès a l'inventari dels seus llibres, inclòs en el dels seus béns. La seva biblioteca, que avui donem a conèixer detalladament, està composta per 178 entrades amb 204 títols diferents, i si no per l'interès de bona part de les obres, tan sols pel seu nombre ja seria remarcable entre les biblioteques particulars que coneixem de la seva època.

⁹² Les dades familiars de Bonllavi les extreu, comenta Rosalia Guilleumas, del citat testament i del comentari que l'acompanya, publicats a la col·lecció *Documentos para la historia de la imprenta y de la libreria en Barcelona* (1955), recollits i transcrits per Josep M. Madurell i anotats per Jordi Rubió i Balaguer, que comprenen els anys 1474-1558.

⁹³ GUILLEUMAS, Rosalia, i MADURELL, Josep, obra citada.

De primer antuvi ja endevinem que es tracta de la biblioteca d'un lul·lista: una tercera part de les obres són de Ramon Llull o de la seva escola. La resta, integrada per un gran nombre d'obres de filosofia i de teologia, i algunes escasses representacions literàries o científiques, revela una formació més decantada envers les formes tradicionals del segle XV, que a les corrents innovadores i tumultuoses del XVI, si bé un conjunt d'obres procedents del nucli prereformista de París dóna a entendre també, que el seu posseïdor no era absolutament refractari a la decisiva transformació ideològica que s'anava congriant a la confluència dels dos segles.

L'inventari dels llibres es troba dividit en dos apartats per la indicació «Llibres de ploma» abans de l'entrada número 142. Això sembla indicar que els del grup antecedent són tots impresos i, efectivament, en gairebé tots trobem la indicació de stampa; és possible però, i així ho fem constar al lloc corresponent, que entre ells n'hi hagués algun de manuscrit, contràriament al que succeeix entre els «de ploma» on hi han alguns impresos. Per altra banda, cal indicar que tots els manuscrits, amb poques excepcions, són ul·lians.

L'amplitud dels coneixements lul·listics de Bonllavi pot ésser ben ponderada en l'inventari de la seva biblioteca: d'un total de 204 obres, 62 són de Ramon Llull, i cinc o sis més de la seva escola. La importància d'aquest fons lul·lià es posa més en evidència en comparar-lo amb el que posseïa el professor de l'Escola Lul·liana de Barcelona, Joan Compte, que contenia tan sols 30 llibres, amb poques obres de Llull; la biblioteca del Cardenal Cisneros contenia a la mateixa època (1515) 74 obres lul·lianes, i 48 la del monestir de Poblet.

El lul·lisme de Joan Bonllavi

Mossèn Joan Bonllavi, nascut a Rocafort de Queralt, format a l'escola valenciana de lul·lisme i primer editor d'una obra de Ramon Llull en català, per la seva edició del *Blanquerna*, fou el posseïdor d'una notable biblioteca. Els seus llibres ens revelen una sòlida formació teològica i un coneixement profund de les escoles filosòfiques més importants de la seva època, amb predomini de l'escotista i de la nominalista; en canvi, manquen els clàssics i les obres exclusivament literàries. A part de les de Llull, només posseïa una obra en català. El fons més notable de la biblioteca és el d'obres lul·lianes, la meitat de les quals són manuscrites.

Rocafort de Queralt, vila nadiua de Joan Bonllavi, abans Joan Malbech.

No s'ha certificat encara, però, l'edició del *Llibre intítulat Scala Dei, ordenat per lo reverent mestre Francesc Eiximenes, mestre en sacra theologia de l'orde dels frares menors; novament traduït del lemosí en nostre lengua vulgar valenciana, útil y molt profitós per a contemplar coses divines...*, que, en opinió d'alguns estudiosos lul·lians (B. Smith, 1999), també es pot atribuir a Bonllavi.

Caldrà esperar que els estudiosos lul·lians descobreixin nous documents sobre Bonllavi a València i a Barcelona, però, ja des d'ara, «no ens en podem estar de caracteritzar-lo com un lligam més entre les dues respectives escoles lul·lianes, juntament amb la de Mallorca, les més fortes del seu temps, en repetir a l'inversa el camí que, uns anys abans, havia seguit el seu il·lustre antecessor, mestre i paisà Jaume Janer».⁹⁴

Hem volgut que fos la mateix Rosalia Guilleumas, a la qual, juntament amb Josep M. Madurell, els devem la doble troballa que ha fet possible aquesta treball: la biblioteca de Joan Bonllavi, prevere de Rocafort de Queralt, i la confirmació de la naixença a Cabra de Jaume Gener, que, amb Pere Daguí de Montblanc, arrelats a la terra propera que els va veure néixer a tots tres, van formar un trio d'erudits a cavall dels segles XV i XVI, importantíssim per conèixer la història del lul·lisme.

⁹⁴ GUILLEUMAS, Rosalia, i MADURELL, Josep, obra citada.

Pàgines del *Blanquerna*, de Ramon Llull, en l'edició de Joan Bonllavi, impremta de Joan Jofre, València 1521.

C Epistola penial del R.

mossen Joan Bólabij Catalanañal d' R. coasfor d' qual/
mre caris: y puerre / sobre d'la p'ser obia cōtenit la vida d' l'
ullinat doctor y uany: m're Ramó lull auccor: d'la Bi
rigida al magnífich: y R. S. mosse Gregori B'ouart
Lanōge d'laieu d' d'allozca / doctor d' t'cologiar y p'di
cador singularissim.

Sanc Hieroni glorios. R. S. y me
tre scriu en lo p'icel: q' sa sobre d' Sa
lamo: q' aq' ll (legono q' en la sagrada
scripta ve'e claramet q' d'v'nta: y sab
moit m'ltor de mi. El. R.) tenia tres
nōs: lo q'ls declara esser aq' l's pasci
fich: amot d' l' senyor y p'dicador. De
yas Salmo pasfich: y amot d' l. S. p
co q' essent ell Rey: posseu ab pan lo
seu regne: y ab grā affluēcia d' criq' ses: y triumpho. y d' yas
p'dicador: p'co q' ab la scia: q' li bague ispirada d' u
plaua al
poble: y no alu rā solamē: mas a molts: y d' yas co'cs d'
grā doctria: e intelligēcia: de que tots se admirant del p'fuit
de saber q' tenia: y venien molts de lōgues terres a veure la
sua grā saueia: y magnificēcia en q' estana. y mes si ualnet
scriu d' l: y d' u: q' iuxta d' l's tres noms d' its d' l's se nome
nauz: xopōgue tres libres: q' dell comunamēte legi: q' os los
puerbis: lo Ecclesiastes: y los Lantichs. En culos puer
bis ensenpāt lo fadri de poca edat p' sentēciaes: vol fer lo sp'rt:
y euros en les cofes d' deu: y ari l'is frequentia les gaules cō a
fil p' mes ab amor incitarlo: y mourel. y en lo Ecclesiastes

¶ ij.

Epistola probemial.

nil mater Salamo si requisitua. Sola dich vna cosa: y aq̄sta rich per molt certa: q̄ en la scia ifasa no pot esser erro: cō tot lo q̄ dū dōa sia cosa bōa: y en aq̄lla no por esser dū frustat de son effecte. ¶ **R**ecuer rēt. **S.** puy lo **Bl.** caia estāpar: y corecte al manar d. **U.** **R.** ha on q̄ no ab tāt rich sil d̄ paulco: cō redq̄r la maiestat d̄la sentēcia: q̄ tracta (maionēt elo. y. libre) lo q̄l peruarla. cēps ab algūa grauar atigua: y dolça memoria d̄ aq̄ll bō tēpo. li haūē fet recēir acordadamēt algūs vocables d̄la lēgua llesmosina p̄mra: q̄ mal no parerē: y li haūē notades algūs coses p̄ los margēs: y sumario: q̄ porta a ma tor descanso: y p̄mpta memoria d̄lo lectoro: aq̄ ē aq̄o haūētāt solamēt cētēs ynlar. **R**este ara q̄ la p̄me ra cosa v̄sitate aq̄ a. **U.** **R.** p̄ ferli ḡfes d̄l nō: y d̄les armoes: q̄ lia dōades: de q̄ ses atauiat: y ornar pa c̄tr ē publica plaça: y yfar dela alegra v̄sita: y dolç colloq̄ d̄ toto. y p̄q̄ ab la fauoz: y respalles d̄l valer. **S.** ber. y v̄nū d. **U.** **R.** los d̄spoderato: y fiachs treballa d̄l meu d̄bil igem: y poch sober: q̄ ē cōp̄p̄ia d̄ll se son posar: traduir lo ē esta lēgua valēciana bastarda enq̄ esta no remā leo lēguos d̄lo d̄tractoza: los q̄lo facilmēt iurgē: d̄l q̄ ab d̄m̄cultar: y tardāça: ales vegades obren. y meo va p̄mter a v̄sitar a. **U.** **R.** p̄q̄ ab lo seu auis: y bō cōf̄ll: q̄ li dara vaia mes segur ḡuar. cō p̄ los d̄of cardenals al loch c̄tr: y molt apte pa son hermitage: on haia la alta cōtēplacio: q̄ p̄mter cētē d̄sitaua. ē l̄es coses diuics: d̄rat lo tēporal tot al menys p̄u d̄l mō: lo q̄l loch es lo magnifich. **S.** moll ē d̄nt capilla d̄ **Barcelōa**: y la mag nifca. **S.** na y fabel ferrera fa muller hoc fo cert p̄ leo moltes v̄nto: q̄ d̄lla rich be cōegudes: y p̄i cades: q̄ estara allē cōp̄p̄ia d̄llo no solo cō c̄tre los hermitas d̄les mōtāyco d̄ **Rōa**: d̄ q̄ ell recita. **A**as c̄cra cō elo mater loch: on se ana a c̄tar: y cōtēplar: aps d̄ auer renūciar al papat. y star h̄ia segur: y libere: cō ē la casa y cōp̄p̄ia d̄l mater **Lualt**: y **Aloma** son parcs. y sil remer. **U.** **R.** al magnifich. **S.** miger federich d̄ **Sualbe**: **Laualler**: y doctor ē cascū d̄ret. **R**egēt q̄ es la c̄celleria d̄ **Arago**: y cōsiliari real d̄la. **L.** y **S.** d̄l n̄f. **R.** y **Limpador**: y ala magnifca. **S.** na **Stefania** capilla d̄ **Sualbes** fa muller. c̄cra sc̄s dupte rēt ē ella dos iūctamēt totes les v̄turs: y p̄ccio: q̄ aps d̄lla adoleccēcia acq̄ri: y obra passāt y totes los estats. s̄gōv cōpra lo p̄ces d̄ la vida. y c̄cra mes esser ē loch apte: d̄ on se cōu niq̄ a moltes lo grā v̄nū: y be: q̄ pot fer elo mō. cō q̄nt rēia la sup̄ma dignitat de papa en **Rōma**: y offici de tractar pau: y de dar gloria a deu totes los gēts a medi dell.

¶ y dē Joānes Bonlabij Tarraconēsis

Ruerendo: z prouido viro per q̄ colendo domino Ludouico Despōt Lanonico: z officiu sedis **Seobrigensis** in libz ofonū: z cōtēplacionū intellect^o Remūdi p̄ficiūcula.

Romā mortalū vira breui ē: atq; singulorū dū v̄mū in angusta v̄triq; artaf: ille laudat: ille p̄dicat: sa p̄ico: q̄ ebren longā mollit: et terrena despiciens amde celestia q̄rit: z illoz semp estuat d̄siderio: Quisq; dū sibi op̄rie p̄sultit (q̄d sapiēt ē) ex p̄cepto charitat; gemit: z alijs p̄ videt: n̄ra in meli^o enētū: z retia culis aie d̄ p̄dit: q̄ bonos mores: aut remonāt: aut facile enētū: immo (q̄d sepissime p̄rigit: z d̄cteri^o est) p̄uerū: nisi caueant: ad celestia: q̄ v̄tro se offerūt iter mōstrat: z se p̄ndū: et pagrandū: z quomō sunt illa itro aspiciēda cognoscere. **En** gōne m̄sa p̄cētissime. q̄ animi v̄tute lucez: q̄t gremio illā p̄p̄tuo fouit: q̄q; tuis subdit: z ifcriouibus op̄ima q̄q; cōsilijs: admonco: z p̄uides: digno tui officialat^o ponte: quē geris a **R**ūdistio in x̄po patre: z d̄no meo semp colēdissimo. **B.** **Silaberto** d̄ **Aharti**: q̄ vere agit pastoz: et velut **Blan querina** alter episcop^o (d̄ quo isra) trāfēndi ad deū pasafice pōtē facit: z dimōstrat: sanctissimā d̄ni patris **Hieronimi** r̄fay (cui^o dign^o p̄mo stent religiosus) fuarā d̄ncēs artiffe. **S.** p̄p̄ a **Rēmo**. **B.** **Rēdo**. d̄spōt valētmēsi q̄dā ep̄o mētalissio: z p̄fūguico tuo clarissimo p̄fic sue: z gēt ḡlla. **En** iq; p̄iū eremitā **Rēnūdū**: quē tu amas: d̄e sapientissimū: z laudatū v̄rū: q̄ plures scripsit libros vbi: et deū cognoscere: z p̄bos sc̄q̄ mores mōstrauit: et quo horride rupis: z vaste solitudinis asidū^o accola h̄nt: z merito nūc int̄ p̄ios di cultores v̄nū est adnumerād^o. **P**romiserā tibi **Blanq̄rnā** (quē ille cōp̄egit lib: ū: z quē modo doctoz n̄f **Gregoz**) **Senouart** sacre theologic p̄fessor singularis: vt m̄ltor faceret d̄siderū in illo: michi comisserat in p̄mēdū v̄nū m̄tere. **A**t eni parū michi v̄sua esse facere. p̄ animi tui grauitudine: quē erga me geris: et ma x̄tus est: p̄q; multis: q̄bus me tibi m̄re deuinctū: z obligatū agnosco: nisi cōsimili caractere in p̄suz. parē tibi m̄ttere lib: ū: z silis p̄fessionio: z ligue dicatū. **E**cipe igit ofonū: z cōtēplacionū intellect^o idēū libzū **Rēnūdi** hūc: mitti vt ala semp soles aīo. **E**t si breuius est co: p̄oze magnū credas spū (vt ab amico paupe magnū nō expe tas mun^o) in gēa eni est hūc lib: ū: materia sup̄ dei dignitudo: z pie cōtēplacionis **R**emūdi deo ispirāte effect^o. **L**uz ergo libzū legeris. **R**emūdi me moz: z d̄o dicar^o orādū: z cōtēplandū: officio (q̄ tua sunt) n̄si memor esto: ineq; et illū plurimum amato. **V**ale: et c̄nta meo qui venit: z q̄ venturus est salus: et redemptio nostra. **V**alencie **E**t claustro **Dir gnis** dei genitricio **Aharti** **Larmclaram**. iij. idus **Julius**.

Explícit

Permeteu-me acabar aquesta conferència d'aproximació a la figura egrègia dels nostres tres lul·listes renaixentistes, amb la voluntat d'haver contribuït a millorar i difondre el coneixement de la seva vida i de la seva obra, tan transcendental en el lul·lisme dels segles XV i XVI.

No és només mèrit d'ells. Certament són els impressors del lul·lisme els primers que van fer servir aquesta nova tecnologia per seguir les instruccions del seu mestre Ramon Llull.

Fa quinze dies el professor Òscar de la Cruz, aquí mateix, ens mostrava la magna obra lul·liana del doctor Pere Villalba, obra que pretén tornar a posar a la taula del Papa, de l'Islam i dels polítics de tot el món, començant per la Unió Europea, les tècniques de negociació, de convicció, d'arribar a acords amb la raó, i les ensenyances que Ramon Llull, el savi català, nascut a Mallorca, ja va difondre durant el segle XIII.

Pere Daguí de Montblanc, Jaume Gener de Cabra i Joan Bonllavi de Rocafort ja ho van fer. En podem estar orgullosos; n'hem d'estar orgullosos.

Tal com va dir Rosalia Guilleumas, aquests tres personatges van fer d'aquesta terra un veritable planter de lul·listes.

Ara ens toca a nosaltres regar, adobar i difondre aquest gran patrimoni que tenim, tot començant, per exemple, dedicant-los arreu, naturalment, però sobretot a Santes Creus i a cada un dels nostres pobles, l'homenatge que es mereixen.

Moltes gràcies.

■ Bibliografia

Apèndix I

Obres de Jaume Gener:

Naturee ordo studentium pauperum.

Barcelona, impremta de Pere Miquel, 1491 i 1512.

Ingressus facilis rerum imelligibilium.

Barcelona, impremta de Pere Miquel, 1492.

Ars metaphysicalis naturaiis ordinis cuiuslibet rei intelligibilis.

València, Leonard Hutz impressor, 1506.

Altres obres de Jaume Gener:

Comentari sobre l'Art de Llull.

Citat pel P. Pasqual i per l'edició maguntina de les obres de Ramon Llull.

Metaphisica major.

Esmentada pel P. Pasqual i per l'edició maguntina.

Ordo superioris et inferioris.

Esmentada pel P. Pasqual i per l'edició maguntina.

Distinciones.

Editat a Sevilla a començament del segle XVI per J. Cromberger (esmentat per Rogent-Duran, que a la vegada al·ludeixen a Haebler).⁹⁵

⁹⁵ «Jacobus Januariua, *Distinctiones (Sevilla) J. Cromberger (?)*», a ROGENT, Elies, DURAN, Estanislau, obra citada, p. 3S1. D'aquestes mateixes premses sevillanes és esmentada una edició generiana d'aquest temps imprecís, del tractat *Naturee ordo*, que podria, amb tot, ser una confusió amb la barcelonina de 1512 (FRANCESC A. MIQUEL, obra citada).